

Iz zapiskov prirodoslovca.

Priobčuja Pavel Grošelj.

I.

oleten večer čila nad ljubljarskim poljem. Dan in noč sta se bila poročila v krasni zarji. Zadnje rdeče trakove, ki so plavali nad Polhograjskimi hribi, je požrla črna noč. Glavo oprto ob roko, slenim na oknu in resignirano zrem za odbeglim solncem, kakor da ne vzide nikdar več. Leno se vžigajo zvezde na nebu in počasi drče proti zapadu kakor bela jadra daleč na širokem morju.

Na vrtu šuštiyo veliki listi visokih platan liki nebrojne trepetajoče dlani duhov.

Eterno olje plemenitih vrtaic se ziblje v zraku, kot bi gorela žgalna daritev večni naravi; rosa lega v njih zametaste cvetove, listi se križajo in objemljejo nebeško mokroto.

Že vas gledam v duhu, pestri cvetovi, povezane v šopek v nežni roki sramežljive device.

„Rožice ljubijene ve,
prosíte zame!“

Rože — simbol ljubezni? . . .

Solnčna ravan, prepletena s svežimi barvami, se širi pred menoj — lepša od beneških mozaikov. In kadar zavalovi veter, oživi vsa ta ravan in zatrapeče v ljubezni. Nežni rumeni praški se usujejo s preobloženih prašnikov po cvetličnih čašah, nekoliko časa plavajo po zraku kakor svetlorumene zvezde skozi brezbrežni prostor — mikrokozmi, v sebi zaključeni svetovi, polni tajnosti. In slednjič, če je bila temu ali onemu usoda naklonjena, dospje na cilj svojega hrepenenja, na pestič istorodne cvetlice. Tu obstane mladi junak, da si odpočije, ker čaka ga še luda, trda hoja. Dospel je do gradu, kjer si hoče izmed kraljičen izbrati izvoljenko svojemu srcu. A ta je zaprta v globoki čumnati in tam drhteč pričakuje junaka, ki jo odreši.

In razvije se pravcata drama v čistem Maeterlinckovem žanru.

Sedem belooblečenih, rajskolepih kraljičen, tako nam riše Maeterlinck, posedeva zaprtih po sedmih iz belega mramorja izklesanih stopnicah, pričakujoč čilih vitezov, ki se pribore do njih in

jih popeljejo v večnozeleno deželo ljubezni. Toda trda, nevarna pot čaka junaškega snubca, in to mora pogumno zmagati, da dospe do cilja svojih želj. Le ozek, temen rov veže zunanji svet z notranjimi prostori kraljevske palače, rov, poln grozot in nevarnosti; skozi ta rov se mora preboriti s krepkim srcem, da si slednjič v žarkem objemu zasluži plačilo za prestane napore.

Ista pot čaka našega junaka. V cvetličnem pestiču biva skritih lepo število neodrešenih kraljičen; toda, kako do njih? — Ne pomišlja se dolgo, hitro si sezida dolg rov in hajdi po njem v kraljevsko palačo! Dospevši v ozko čumnato, objame presrečno kraljično, objemlje jo in objemlje — in glej čudo! — njiju obrisi ginevajo in v ljubezenski slasti se spojita oba v eno, novo, prerajeno bitje.

Drugi junaki zopet se nekoliko bolje razumejo na bon ton, oni ne priplavajo kar tako z modrega neba do svoje ljubice, ampak pripeljejo se v kraljevski črnorumeni kočiji do njenega gradu.

Divne bajke, kali? In vendar gola resnica!

Rumeni cvetni praški, ki se rodevajo na prašnikih cvetočih rastlin, so naši junaki in nežna jajčeca v plodnici dozorele cvetke so naše kraljične. Na pestičevih brazdi se ustavi lični prašek in požene odtod do drobnega jajčeca v plodnici ozko cev (pelodov mešiček), po kateri hiti do njega v zaželjeni objem, ki spoji obe bitji v življenjapolno enoto.

Iz te združitve vzkali pogoj bodoče ljubezni, razvije se živo seme, iz katerega vzklije nova cvetlica, palača novih junakov in novih kraljičen.

In kraljevska kočija? —

Ozri se po pestrem polju, ki se koplje v sladkih solčnih žarkih! Kakor bučanje daljnih orgel šumi iz njega.

Čebele si brenče k trdemu delu tiho pesem.

V dozorelo cvetico pomole radovedno glavico in liki nebni utrinki se usuje nanje s prašnikov oblaček živega prahu; hitro si naprtijo koristnega živila — in hajdi naprej do druge cvetice!

Zopet pomole glavico v duhtečo čašo, zvedavo brskajo po njej, pa nehote odlože nekaj mladih junakov, cvetnih praškov, na pestiču svoje dobrotnice.

Tako prenašajo čebele ljubezen od cvetice do cvetice — *postillon d' amour!* . . .

Bujen kalejdoskop je moja duša; uspavajoča godba čebel utihne, poljana pred menoj obledeva in izgine.

Na tujo zemljo so me pregnale misli. Krepak veter pleše po vršičkih, vse poka in šušti okrog mene. Gozd, debel gozd se prepleta na vse strani. In če bi mi posodila ptica lahke peroti, da bi se povzpел nad nebotične vrhove rastlin, gozd, gozd in zopet gozd beži pred mojimi očmi do horizonta.

Ljube ptice pevke, to je raj za vas! Zapojte, zaigrajte veselo pesem o solncu in življenju! — Vse molči . . .

V paleolitsko, prakameno dobo so zašle moje misli. Tedaj je bila zemlja še mlada, vsa polna ustvarjajočih divjih sil. Ni se še kesala, da je ustvarila človeka, ki nekoč zajezi pot njenim močem; tudi ptičev in sesalcev ni še postavila na svojo grudo, preobloženo s hrano za lačne milijone.

Črni slezasti polži plezajo po sočnatih deblih, škorpion se greje na pekočem solncu, ogromni pajki predejo mreže od stebela do stebela in žuželke, ki brenče v zraku, se zapletajo v njih morilne pasti. Luskinasta koža vitkih salamandrov se iskri po močvirnatih krajih.

Žarko solnce gori v mladeniški moči, da valovi zrak, otovorjen z razbeljenim ogljikom; žejno ga vdihavajo rastline in tvorijo iz njega orjaška debela. Kako ponosno bi se širila v tem vzduhu široka bukev in duhteča lipa — daj, naj sedem v tvojo hladno senco!

Toda zaman! — Kamorkoli obrnem utrujeni korak, sama praprota, pet in šest mož visoka, in preslice, visoke kot topol in kot naša bukev obsežnega stebela — Calamites jih nazivlje prirodoslovec. Le tuintam se je vgnezdilo v to prešerno floro današnji jelki ali macesnu sorodno iglasto drevo.

Zopet se upre veter v razkošni gozd, da pokajo preslice, prepojene s trdo kremenčevo kislino, ž njih vršičkov pa se usuje zelenkast prašek in odjadra z vetrom.

To vam je pravi pijanček; vročina me je užejala, pri njem mi bo dobro biti.

Telo se mi krči in krči, že je manjše od mravlje, manjše in manjše, koncentriral sem se v mikroskopsko zrno in pogumno stopim na krov zelenega praška, ki se je ravnokar utrgal vršičku gugajoče se preslice.

Diven zrakoplov! Obširna zelena krogla kakor iz čistega smaragda in iz nje poganjajo štiri v križ postavljene, na vrhu ploščato razširjene strune, ki služijo za jadra. Veter se upira ob plošče, da bobne trde strune in da mi strah preletava mozg in kosti.

Prejadrala sva že dolgo pot, ko zasluti prašek pod sabo močvirnato zemljo; v obliki majhnih oblačkov plavajo njeni vodeni pari okrog zrakoplova.

„Hajdi v gostilno!“ si misli prašek, strune se meče, in kot bi trenil, odtegne jadra sili vetrov, bliskoma ovije vse štiri strune okrog zelene krogle, da me neusmiljeno pritisnejo ob njeno površino. Jadra so poskrita in krogla pada in pada v naročje oživljajoči mokroti. Da nisem o pravem času zavzel zopet človeške svoje velikosti, bi bil utonil v močvirju paleolitske dobe.

V polnih požirkih pije tros — tako se znanstveno imenuje zeleni prašek, ki ga veter trosi na vse strani — življenja in moči iz zemeljske vlage, telesce se mu širi, sukunjica mu postaja preozka, in slednjič kroglica toliko odebeli, da razpade v dva delca, ki pa ostaneta združena drug z drugim. Tudi novorojena delca sesata na prsih redilne grude, množita se in množita v mnogoštevilno, med seboj zvezano družino — iz zelenega praška raste samotvorno nežna rastlinica. —

In kje je ljubezen?

Ljubezen je vendar pogoj vsemu življenju — kje sta junak in kraljična, iz katerih objema vznikne živa kač, poroštvo bodočih generacij? Morda je narava prevarila sama sebe?

Solnčni gorkoti v objem izteguje drobna rastlinica nežno telesce; solnce jo greje, gruda jo doji — in glej! že poganjajo na njej pogoji ljubezni: tu junaki, tam kraljične.

Zopet se doigra burna drama ljubezni. Junak se prebora do kraljične, objame jo, spoji se z njo, iz novega bitja pa vzraste iznova sočnata, visoka preslica. Veter pleše z njenim vršičkom, zeleni oblački plavajo od njega, drobni praški — v sebi zaključeni mikrokozmi, polni tajnosti!

Drobna rastlinica pa, ki je, rodivši junake in kraljične, izpolnila ljubezni svojo dolžnost, žalostno usahne; v bitjih, ki niso vzknila iz ljubezni, je vžgan pečat smrti.

Nepremagljiva je sila ljubezni že v mikrokozmi, katerih tajnosti nam odkrije šele drobnogled. Kjer naivni človek niti ne sluti njene moči, tam začuje prirodoslovec njeno povelje kakor bučanje orkana, kakor besni šum Niagare.

Njena bistrumnost je premostila razdalje ljubečih se bitij, veter in žuželke pošilja od cvetice do cveticè. A ni ji dovolj — celo zemljo hoče prepusti z ljubeznipolnim življenjem in izumila je rafinirana sredstva v dosego svojega namena.

Zelenim praškom je pripela štiri jadra, da jih veter ponese v daljne, daljne kraje. A svet je velik, preti jim poguba! In obesila je jadra na higroskopske strune — kakor hitro se približa prašek vlažni, ugodni zemlji, se strune mehanično skrčijo in prašek pade na rodovitno, mokro zemljo. Zagotovljeno mu je življenje. — Kar živi, naj ljubi, in kar ljubi, naj živi! — —

Mračna koprena je pokrila pokrajino paleolitske dobe; legli so nanjo milijoni let, morje jo je pokrilo in zasulo z drobnim peskom; košati gozd je okamenel pod njim v mogočne sklade premoga.

. . . Eterno olje vrtnic se zopet laska moji duši.

Vrtnice simbol ljubezni?

Kričeča ironija! Presajene na prerodovitna vrtna tla, kjer jim priroda v preobilici podaja vsakdanje hrane, so pozabile na svojo naravno misijo — najdražje, kar so imele, prašnike in pestiče, poroštvo ljubezni in bodočega življenja, so izpremenile v prazen lišp, v duhteče zametaste liste. Predstavljajo nam v preobilici degenerirano aristokracijo, katera je preslišala gromki klic, ki ga je narava zaklicala v stvarjajoči se kaos: „Plodite in množite se!“

. . . Tako mehko mi je pri srcu, ves bi se raztopil v harmoniji sanjajočega večera. Vseokrog tiha, božajoča tema; ko ne bi gorele zvezde na nebu in ne motile sladke monotonosti, bi se razlila moja zavest v zavesti vesoljstva.

Biserne zvezde, je li morda tudi vas vžgala vesoljna ljubezen, prodirajo li celo črno temo njeni prameni?

Gluha noč molči. —

V njenem okrilju pa se zasvetita pod vitkimi tujami dva blede plamenčka, magični lučki; nalahno plešeta v zraku, ugasujeta in se vžigata, bližata se in se spojita — potem pa zopet izgineta.

Dvema kresnicama je pokazala ljubezen pot skozi črno noč — utelesila se je v svetla plamenčka in ob polnoči sta se srečala pod šuštečimi tujami.

V meni pa se porajajo mogočna čuvstva, iz bledih lučic je ustvarila fantazija milijone gorečih solnc, daljnih zvezd, in nepremagljiva ljubezen žari iz njih bleska in trepeče skozi vesoljstvo . . .

Veter in žuželke, higroskopnost in svetlobo si je pokorila narava v razširjanje ljubezni in življenja — in ni še konca njene vsemogočne sile!

. . . Od barja sem veje lahen veter, belo, dušečo meglo podi pred seboj, ki se nalahko ovija dreves in raztaplja v temi itak ne-

jasne njih obrise. Z dimom prenapolnjeni mesni vzduh pada na zemljo in se spaja z meglo v dušečo atmosfero.

Zaprli bi okno in legel k počitku, da me poseben namen ne sili vztrajati na mestu. Takoj pod večer sem bil v sebi ugasil luč in majhno kletko sem postavil poleg sebe na okno, vanjo pa sem zaprl samico nočnega pavlinčka (*Saturnia carpini* ♀, *Nachtflauenaugen*) z lepimi temnimi očmi na rdečkastorjavih krilih. Poneviti mislim poskus, ki sem ga čital pri slovečem freiburškem zoologu Weismannu, a bojim se, da mi gosti, neprijetnih aromov polni vzduh pokvari zaželjeni uspeh.

Topo, brezčuvstveno strmim predse in čakam; nič — in zopet nič! Vsak šelest vzdrami moje pozornost — iznova nič, na drevesu je poknila suha veja . . .

Zopet lahko trepetanje od desne strani, bliža se in bliža, že razločujem nedoločene obrise nočnega metulja — na zaprti kletki obsedi nočni pavlinček samec. Zopet od leve strani isti trepet; in ni še prevozil Veliki voz v svojem krogu okrog zvezde tečajnice pravega kota, ni še popolnoma potekla šesta ura mojega čakanja, ko se je zbrala okrog osamele kletke lepa družba nočnih pavlinčkov samcev, sedem po številu.

Ljubezen je bila rdeča Ariadnina nit, ki jih je vodila iz nerazrešnega labirinta meglene noči v osrečujočo bližino zaželjene samice. Odkod je vzela nevarljivih sredstev, ki so premagala vse ovire teme in meglene, težkega vzduha? Niti svetlobni žarek ne prodre gostih megljenih zaves, kresnica bi izgrešila kresnico, nočni pavlinček pa je zaznal klic ljubezni in preko vseh ovir je našel pot do njenega izvora.

Sivolasni učenjaki — vsevedci, sledite mi v tej megljeni noči na Ljubljansko barje, postavite tamkaj svoje teleskope, reflektorje, spektante in spektralne aparate, pa mi izračunajte, kje nekje v oddaljenem, z meglo pokritem kraju frfota v zaprti kletki samica nočnega pavlinčka! — Vse vaše prizadevanje je zaman; ljubezen pa je prekosila vašo modrost, brez vaših učenih priprav je zasledila njeno sled.

„Roka Stvarnikova“, mi porečeš; jaz pa ti porečem: „Žarek ljubezni!“ —

Dotakni se nalahko s prstom metuljevih kril in na njem ti ostane nežen siv prašek; premotri ga pod drobnogledom in odpre se ti nepoznan svet, poln umetniških krasot. Iz sivega praška ti vzraste množica najlepših ornamentnih figur; obrisi eksotičnih cvetov, široki palmovi listi, kineške pahljače — take in enake oblike oča-

rajo v najrazličnejših barvah tvoje oko; to je oni sivi prašek na metuljevih krilih. Kakor opeka streho, pokrivajo te tenke, ploščate luskinice in barvajo bujnopisana krila, pod njimi pa so skrite majhne žleze, ki ob ženitvanskem času metuljev izločujejo prijetno, neizrečno fino vonjavo, katere človek s svojim slabo razvitim vohom niti ne zaznava; njeno existenco nam dokazuje šele natančno raziskavanje organizma metuljev.

Iz samice, zaprte v tesni kletki, je vztrepetala ljubezen, rodila se je v nebeškoprijetno, eterno dišavo in pohitela v noč; megla ji je zastavljala pot, dim in močvirna sapa sta jo morila, a ona ni omagala. In tam zunaj na barju, pod zelenim Rožnikom, na peščenem Golovcu je srečala zapuščene samce in jih privabila do mojega okna — slepe svoje podanike.

* * *

V polni moči je že gorelo žarko solnce na nebu, ko sem drugo jutro stopal po Ljubljanskem polju. Bilo je pa to tiste dni, ko je moja duša iskala Gospoda. Tedaj pa je prišel zame dan pri Damasku.

Prvič, v nežni mladosti, je stopila predme vsa moč življenja.

„In kaj je namen, smoter življenja?“ je boječe vpraševala moja duša. Življenje pa se je smejalo okrog mene in mi vzkipevajoč in množič se odgovarjalo.

Strah se me je polotil, ko so v globoko brezno padali naivni svetovni nazori, ki si jih je učinila moja mladost.

Rešiti sem hotel potapljaajočo se ladjo. Nervozno sem začel iskati življenju meje, dognati sem hotel, da je življenje le majhen, osamel pojav v vesoljstvu, da ni življenje vesoljstvo — samemu sebi namen.

V skalne vrhove gorá pohitim, češ, tu je meja življenja; ko pa zamišljam stopam po sprhnelem kamenju, me iz tesne razpoke prijazno pozdravi zvončica temnomodrih oči — Campanula Zoisii.

Trdo skalo razbijem v kosce, češ, v njej ni življenja, iz razbite skale pa se izvije okamenel polž, življenje ugaslih tisočletij.

Z zemlje bežim, v nebo vprem pogled, tu mora ugasniti življenje. Rdeča obla planeta Marta plava pred daljnogledom. Beli sneženi kapi mu krijeta mrzla pola, med njima pa se razprostirata morje in kopna zemlja, ki jo režejo dolgi, kot črtalo ravni prekopi.

Na severni poluti je ravno pomlad, sneg se topi na severnem tečaju in voda se odteka po prekopih, da se vidijo široki in črni, ob prekopih pa — zopet sem izgrešil cilj — se vije v mokri zemlji dolg zelenkast trak — bujna flora! — —

Življenje je vseobčen pojav vesoljstva!

Pojav poln krasot, čudes in modrosti.

V njem leže skriti svetovni problemi, socialni problem, problem dedičnosti, problem smrti, problem čednosti in pregrehe.

Iz življenskih problemov hočem očrtati nekoliko markantnih potez.

Življenje nas uči živeti!

Ve rosne oči . . .

V
Ve rosne oči, kaj me zrete v obraz,
kaj s pogledom me begate trudnim!
Ah srčece ti, jaz ne morem, ne morem,
da pokril bi te z blatom ostudnim.

Lic tvojih pomlad, dih cvetja opojni,
glej, potapljam se v sladki omami,
a sreče ni. — Preslab sem jaz,
prešibak, da bi čuval nad vami.

Tvoj svet je lep, a nikdar ne bo moj,
in moj, glej, ustvarjen ni zate;
vse tvoje bogastvo pohodil bi jaz,
vse nade, livade in trate.

V tvojo dušo izlil bi kesanja grenkost
in zlo, ki ga srce občuti.
Saj veš, da se zruši ti vsa mladost
v eni sami presladki minuti.

Fran Valenčič.

Iz zapiskov prirodoslovca.

Priobčuje Pavel Grošelj.

— *necessesst confiteare
esse alios aliis in partibus orbis
et varias hominum gentis et saecula ferarum.* ¹⁾

*I. Lucretius Carus; De rerum natura,
lib. II. v. 1074—1076.*

II.

sladkem ritmu se giblje Jadransko morje. Božje solnce se razliva v brezštetih pramenih po valovih; žarki poskakujejo po zibajočih se grebenih, nemirna ravan se leskeče, kot bi bila posejana z biseri. V dalji se dvigajo valovi in spejo proti obrežju.

V teh valovih, o človek, je skrita tvoja preteklost! Kakor val, ki se vzpne sredi oceana, si se rodil v morju, ko je prvič v njem samotvorno zatrepetalo življenje. V monerih, bitjih, ki stoje na meji rastlin in živali, si oživel. Kakor val, ki spe proti obali, si zahrepenel po kopni zemlji — moneri so se razvijali v vedno popolnejša bitja, in ko je čez sto in stotisoč let prva dvoživka stopila na kopna tla, si ž njo vred prestopil prag kontinentov. Toda na suho zemljo dospevši val se ni razbil ob njenih pečinah, ampak hrepenel je dalje — od dvoživke si stopal do plazilca, od plazilca do sesalca in odtod do človeka — tu pa se ti odpirajo v bodočnost zopet nove nepregledne perspektive.

V teh valovih, o človek, je skrita zgodovina tvojega telesa!

Ti pa si jo za tisoč in tisoč let popolnoma pozabil, ker ti niso pričali o njej nikaki hieroglifi; pozabil si, da si le kratek val sredi nepreglednega morja organskega življenja, ampak smatral si se za nekaj absolutnega, za predestiniranega gospodarja zemlje in vesoljstva, ki je dovršen stopil na njeno površino, da ji vlada.

Zemljo pa, ki si jo smatral za počeščeno in odlikovano s tem, da sme biti tvoja domovina, si v svoji domišljavosti postavil v središče vesoljnega sveta, ona bodi edina mirujoča stvar, okrog katere se suče vsemir.

¹⁾ — brezdvomno je torej, da se nahajajo v drugih prostorih drugi svetovi, drugi ljudje da tamkaj žive in druge živali.

Okamenelo se je človeku ob teh nazorih dozdevalo stvarstvo. Zemlja je obstala na svoji poti okrog solnca; Ptolomej¹⁾ je dovršil geocentrični (zemljesredni) sistem: zemlja je središče vesoljstva.

Na teh nazorih pa poganja vedno bujnejše človeškemu samoljubju se laskajoči antropocentrični (človekosredni) sistem: le zemlji so bila kot središču vsemira podarjena živa bitja, neizpremenljivi in od početka dovršeni organizmi. In človek, ki je najpopolnejši organizem na zemlji, na središču vesoljstva, je torej višek in namen stvarstva; nikako sorodstvo ga ne veže z ostalimi živimi bitji, vzvišen je nad vso prirodo.

Kakor božje odrešenje je dihnilo skozi zgodovino človeške kulture, ko je Slovan Kopernik²⁾ dvignil zemljo iz tečajev in ji določil pot okrog solnca. Tedaj je šinilo življenje v zvezdnato nebo; kar je bilo po naših nazorih od vekomaj stalno, se je jelo gibati, kar je bilo po naših mislih dovršeno, se je jelo razvijati. Prostrano nebo je postalo valovito morje in Kant ter Laplace³⁾ sta nam popisala eóne staro zgodovino njegovih valov, razkrila sta nam postanek in razvoj vesoljstva potom mehaničnih zakonov.

Mrtva snov se giblje, živi in se razvija, živim bitjem pa še vedno pripisujemo absolutno neizpremenljivost, življenje naj se ni razvilo od priprostih oblik do vedno popolnejših, kakor se je razvilo harmonično nebo iz brezlikih nebesnih megel (Nebelflecke), ampak naj je bilo dovršeno in neizpremenljivo vsejano naši zemlji. Živa bitja smatramo za odrevenele egiptovske mumije, in Linné kliče v živo prirodo mrtve besede: „Tot numeramus species, quot ab initio creavit infinitum Ens!“⁴⁾

Šele Charles Darwin⁵⁾ je omajal to sterilno stalnost živih bitij; organsko življenje je v luči njegovih nauk postalo tudi nemirno morje, ki se dviga in pada, življenske vrste pa so le malen-

¹⁾ Claudius Ptolomaeus: Μεγάλη σύνταξις, okrog l. 150. p. Kr.; po arabskem prevodu iz l. 827. „Tabrir al magesthi“ se splošno nazivlje „Almagest“.

²⁾ Nicolaus Copernicus: De orbium coelestium revolutionibus libri VI. 1543, Norimberg.

³⁾ Immanuel Kant: Allgemeine Naturgeschichte und Theorie des Himmels, Königsberg 1755; Pierre Simon de Laplace: Mécanique céleste, Paris 1799–1825.

⁴⁾ Toliko življenskih vrst štejejo, kolikor jih je od začetka ustvarilo neskončno Bitje! Karel Linné: Systema naturae, sive regna tria naturae systematice proposita, Leyden 1735.

⁵⁾ Charles Darwin: On the origin of species by means of natural selection, London 1859.

kostni valovi sredi razvijajočega se življenja — človek val, ki si se pred milijoni let dvignil sredi morja, ki si kot dvoživka zahrepenel po kopni zemlji in po preteklih eonih prispel do sebe.

Postal si neutruden romar Ahasver, ki roma, odkar je vzniknilo življenje, in ki bo romal, dokler se ne odene zemlja v večni led in mraz — kam? . . .

„Der Mensch ist ein Seil, gespannt zwischen Wurm und Uebermensch!“¹⁾ ti odgovarja Zarathustra.

*

Glej, kako prostrano je sinje Jadransko morje, kako mogočno mu dihajo ponosne grudi, kot bi v njem živela tajna duša in mu jih dvigala. Sedi k meni in sanjaj v to neskončnost!

Tamkaj, kjer sloni na morskih ramenih od zašlega solnca krvavo barvani horizont, se giblje belo jadro — in še dalje, dalje! — daleč kot nedosežne želje beže valovi, v Sredozemsko morje hite, ob afriški obali mrmrajo isto pesem — in še dalje, dalje . . .

Glej, to je življenje! Dalje in dalje teko njegovi valovi tja do obrežja kambrijske formacije, kjer se je rodilo prvo živo bitje, prva brezobrazna kepica žive protoplazmatne snovi, prvi moner! Odtod se je razvijalo, odtod je prikipevalo do tebe, ki sediš poleg mene in strmiš v noč, ki naju je nenadoma objela.

Novo morje kipi nad nama, bolj neskončno in bolj prostrano, z zvezdami posejano nebo. Tudi to morje ima svoje življenje — dviga se in pada, novi svetovi se trgajo iz vrtinčastih nebesnih megel, stara solnca blede in ugasujejo.

Kant in Laplace sta nam pokazala mehanični razvoj te prekrasne harmonije zvezd iz kaotičnih vrtincev, odkrila sta postanek solnc in naše zemlje. Zemlja je prašek, ničn utrinek vesoljstva! Kot majhna, ognjenožareča krogla se je utrgala solnčnemu telesu.

Geolog Lyell²⁾ nam je orisal njeno nadaljno preobraževanje in razvijanje, kako se je ohlajala nje žareča krogla in odela s trdo skorjo. Morje je zašumelo po njej in v njem je vzknilo prvo življenje.

Darwin, Kant organskega sveta, nam je dokazal neprestano napredovanje in razvijanje obujenega življenja od kambrijske formacije do današnjega dne.

Vse se razvija po nerazrušnih naravnih zakonih.

¹⁾ Friedrich Nietzsche: Also sprach Zarathustra, Chemnitz 1883—84.

²⁾ Charles Lyell: Principles of geology, London 1830—33.

V nebesnih meglah se je dvignil val razvoja, spočel se je iz nerazvite, popolnoma neurejene materije. Po neštetih razvojnih stopnjah se je po prostoru neredno razpršena snov osredotočila v žarečih solncih. Solnca so se razvijala dalje in rodila nebroj planetov, zemelj, med njimi tudi našo zemljo. In zemlje so se razvijale in izpopolnjevale še dalje; iz razvoja naše zemlje lahko presojamo njih nadaljno zgodovino.

Od ognjenotekoče naše zemlje se je odtrgala luna, potem pa se je zemlja vedno bolj in bolj ohlajala, in ko se je odela s trdo skorjo, je nastopila zanjo takozvana arhajska doba, doba brez vsakega življenja. Njej sta sledili paleozoična (praživljenska) in mezozoična (srednježivljenska) doba; na pragu prve — v takoimenovani kambrijski formaciji — je vzniknilo življenje iz dotlej mrtve snovi in se v označenih dveh dobah razvijalo od nizkostoječih do vedno popolnejših bitij. V terciarni formaciji, to je ob začetku sledeče neozoične (novoživljenske) dobe, pa je življenski razvoj prispel do tebe, rodil je človeka.

Iz nerazvitih megal izišli val je kulminiral v tebi!

Predoči si še enkrat v duhu celo velikansko razvojno vrsto od nebesne megle do sebe! Ali razumeš, da je vse to moralo tako priti, da je ves ta razvoj produkt slepo delujočih prirodnih sil? Ako bi se bil zgoraj orisani razvoj pri obstoječih prirodnih zakonih izvršil le za pičico drugače, bi bilo to protinaravno, bilo bi nerazrešljivo čudo!

Ozri se zopet na plameneče nebo!

Sedaj ti je jasno, da so vsa goreča solnca, vse od njih obsevane zemlje in lune bratski valovi vesoljstva. Zgoščujoča se nebesna megla jim je bila skupna mati.

Vsi nebesni svetovi so torej sorodni med seboj; skupni postanek, ista snov in enake sile jih spajajo v organsko celoto, v enoten univerzum.

Ista snov in enake sile pa vodijo vselej do sličnega razvoja.

Ako se je torej na zemlji razvilo življenje, zakaj se ne bi bil mogel isti proces izvršiti tudi po ostalih svetovih?

Neverno skomigaš z rameni? „Nebrzdana fantazija, Lukrecijevo sanjarstvo“ mi praviš?

Podaj mi desnico, hitiva!

Dovoli, tovariš, koliko hitrost želiš?

„Sto kilometrov na uro.“

„Ha, to bi bilo prepočasno! Midva potujeva namreč na solnce. S to hitrostjo bi dospela na cilj šele v 61.937,5 dnevih, to je v 169,69 letih.“

„Torej sto kilometrov v sekundi!“

Prepočasi, prijatelj, ker rabila bi za pot nad 17 dni.

„Torej poletiva s hitrostjo svetlobe, to je 300.000 km na sekundo!“

Izvrstno, v 8 minutah in 15,5 sekundah bova na solncu . . .

Na cilju sva! Ozriva se nazaj na zemljo, ki sva jo ravnokar zapustila! Toda zaman išče tvoje oko njene mogočne oble po obnebu. Najina stara znanka, Rimska cesta, se veličastno vzpenja čez nebni obok, zvezda tečajnica in Veliki voz žarita na njem v nezmanjšani krasoti — a kje je naša zemlja, ki se nama je dosedaj dozdevala tako prostrana in velikanska?

Glej, tam v ozvezdju Tehtnice žari svetla, nama do danes še neznana zvezdica — naša zemlja; skozi to ozvezdje namreč potuje meseca marca, ako jo opazuješ s solnca. Kako je neznatna sredi blestečih milijonov!

Če bi ostala na solncu celo leto, bi zapazila, kako je zemlja v tem času enkrat potovala okrog njega, obenem pa bi zaznala na nebu še sedem drugih zvezd, ki kakor naša zemlja bodisi z večjo, bodisi z manjšo hitrostjo romajo okrog solnca, spoznala bi sedem njenih ožjih sestic, zvezd premičnic ali planetov.

Onale živordeča zvezda na najini desnici je premičnica Mars, majhen, toda star svet, ki ga obkrožata dve luni; naša zemlja ga prekaša v velikosti sedemkrat. Na levici nama sveti nasproti žarkobeli Jupiter; to ti je mogočna starodavna premičnica; nič manj nego 1414 zemelj bi moral staliti, da zvariš njeno mogočno kroglo, okrog katere se vrti petero lun. Izza horizonta ravno vzhaja svinčenosivi Saturn — „Maleficus“ nekdanjih astrologov — najzanimivejši podanik našega solnca. Osmero lun teka okrog njegove velikanske oble, ki je 772krat večja od naše zemlje, vrhutega pa jo obdajajo široki obroči.

Začuden strmiš v to veličastvo. „Kako borna je naša zemlja proti tem svetovom!“ ti šepečejo ustnice.

Krasno izpoved si mi zaupal, tovariš; že te imam na pravi poti in ne izpustim te izlepa. Par korakov sem te popeljal v vesoljstvo in že se majejo tvoji nazori o prednostih, ki naj bi jih imela naša zemlja pred ostalimi svetovi. Evo ti mogočnejših in popolnejših svetov!

In le ta borna pastorka med svetovi, drobna zemljica, ki premore eno samo luno, naj bi bila domovina življenja? Vsi ostali divni in mogočni svetovi pa naj bi bili brezplodni, prazna potrata stvarjajoče narave? . . .

Toda hitiva!

Ostaviva to orjaško solnce, ki bi lahko sprejelo v svoje telo nad en milijon zemeljskih krogel, ki ima tako velikansko privlačno silo, da bi ti, tovariš, tehtal na njem 1946 *kg*, dočim jih tehtaš na zemlji le borih 70 — ostaviva ga in obiščiva druga po vsemiru razpršena solnca!

Oprosti, dragi moj, kolika je že bila hitrost, s katero si si želel na pot?

„Hitrost svetlobe, 300.000 *km* v sekundi.“

Na tuja solnca potujeva in najina hitrost naju pušča na cedilu, prijatelj. S to hitrostjo bi rabila do najbližjih tujih solnc nad tri leta; in če bi hotela dospeti do zvezd, ki so nakopičene v svetlobledem pasu Rimske ceste, bi potrebovala najmanj tisoč let.

Misel, ki ni vezana na okove časa in prostora, naju vodi!

Ko beživa skozi brezkraini prostor, srečujeva na desni in levi plameneče zvezde, mnoge neizrecno večje od našega domačega solnca, druge zopet manjše, ki so se že močno ohladile in počasi ugasujejo. Okrog vseh solnc pa se sučejo majhne in velike zemlje in solnca jih grejejo in jim zaukazujejo pota. Hitiva, tovariš!

. . . . Na meji sva; dospela sva na rob Rimske ceste in tu se neha naš svetski sistem. Vse zvezde, katere obdaja Rimska cesta — s solnci posebno gosto posejan pas — so združene v eno celoto, en svetski sistem, ki šteje na milijarde in milijarde zvezd.

Tu pa zija vsenaokrog prazen prostor — šele v nedosežnih daljavah se blešče meglene pege, drugi svetski sistemi, polni žarečih milijonov. Neskončna razdalja jih je našemu pogledu zmanjšala in zgostila v blede oblačke. Tako se vrste svetovi iz neskončnosti v neskončnost!

Moč našega uma omaga, v to mogočnost si ne upa naš pogum

In zemlja naj bi bila edina poklicana roditi življenje, vse to vesolje pa, v katerem gine njena kroglica kot najmanjši prašek, nima v sebi toliko moči, da bi zanetilo iskro življenja? Toliko svetov — in ena sama z življenjem obdarjena zemlja?

„Blazna bi bila ta misel! Modri Lukrecij!“ mi pritruješ; in kako mi ne bi?

Zasledoval si val razvoja, ki se je dvignil v vesoljnem kaosu in prispel na naši zemlji do človeka; spoznal si, da je ta zemlja le atom v našem svetskem sistemu in da je nešteto svetovskih sistemov razsejanih po prostoru, zemlja predstavlja torej le kratek val razvijajočega se vesoljstva; čul si, da vežejo sorodstvo, skupni postanek, ista snov in enake sile vse nebesne svetove: „Kar je torej priroda zmogla na zemlji, to je v tem večji meri lahko dosegla na popolnejših in mogočnejših svetovih,“ sklepaš popolnoma pravilno.

Val razvoja, ki je vstal v brezliki materiji, se ni omejil samo na brezpomembno zemljo, ampak razprostrl se je po vseh iz nje izišlih svetovih.

Odkar se je polastila človeškega mišljenja razvojna ideja, so postali zgoraj označeni nazori znanstven postulat. Razvojna ideja je najplodovitejša ideja, ki se je kdaj vžgala v človeških možganih. Pojasnila nam je postanek najpopolnejših harmonij in krasot v prirodi potom slepo delujočih sil, mehanični razvoj vesoljstva je postal znanstven dogma:

Brez smotra delujoče prirodne sile so zgostile kaotično snov v solnce, od solnc so odtrgale zemlje, od zemelj lune, vsled obstoječih prirodnih zakonov se je ohlajala zemlja, se obdala s trdo skorjo in rodila življenje; in živa bitja so se po vplivu istih sil preobraževala in izpopolnjevala do človeka.

Kjer se kreše kamen ob kamen, se vname iskra, kjer svobodno delujejo prirodne sile, se vrši proces, ki ga nazivljemo razvoj.

„Gebet mir Materie, ich will eine Welt daraus bauen!“¹⁾ kliče Kant opravičeno.

Iz neharmonično v prostoru razpršene snovi in nebrzdanih sil se razvijajo svetovi sami iz sebe. Kako daleč dospe ta razvoj, je seveda odvisno od aktivnih sil in pasivne materije. Ako bi na primer na zemlji ne bilo vode in zraka, ako bi ji solnce ne podarjalo toplotnih in električnih sil, gotovo bi se ne bilo razvilo na njej življenje.

In brezdvomno je, da so se med brezštetimi svetovi vkljub tesni sorodnosti, ki jih spaja, rodile izjeme, nebesna telesa brez življenskih pogojev, na njih je torej val razvoja obstal pred pragom življenja. Večina nebesnih teles pa je neizogibno poklicana, da rodi življenje.

. . . . Še enkrat poglej na nebo, prijatelj, predno se ločiva! Ozri se v to prostorno hišo, po kateri tisočglasno odmeva vrisk in

¹⁾ Immanuel Kant, l. c. p. 13.

jok življenja — — — Okleniva se, tovariš, kako sva majhna, kako sva nična v svoji rodni hiši! . . . Kako sva mogočna! Zemlji in solncu sva brata in vsem brezbrojnim zvezdam, v nebesnih meglah nam je tekla skupna zibel!

Sedaj pa lahko noč! Jutri pa, ko bode zahajalo solnce, pridi zopet sem na obrežje in sedi k meni! Pa bodeva govorila o življenju po tujih svetovih in iskala človeka po vesoljstvu. Izprehajala se bodeva po sedmerih zemeljskih sestricah in po svetovih, ki jim sijejo mnogotera, vijoličasta, rdeča in zelena solnca. Spoznavajoč prirodo, postaneva deležna njene neskončnosti!

Po noči žalost gre z menoj . . .

<p>Po noči žalost gre z menoj v poljano širno, v božji mir, pozdravlja naju temni les in kaže pota netopir.</p>	<p>In jaz poslavljam se od nje v križpotu razsvetljenih cest. krog naju rože govore, nad nama glorijska je zvezd.</p>
---	---

Te rože solncu zamolče,
kar v noči si šepečejo,
le zvezde jih poslušajo . . .
poslušajo, trepečejo. —

Vida.

Noč . . .

<p>Sredi meglene ravnine vrbe samotne sanjajo; nad oledenelim potokom snežne vrhove klanjajo.</p>	<p>Tiho, samotno v poljani potok pod ledom spi . . . Vse je umrlo, kar cvetelo nekedanje je dni . . .</p>
---	---

Vse je umrlo, dekle,
kar je cvetelo nekoč;
nad ljubeznijo mrtvo
zgrinja črna se noč! . . .

Borisov.

Iz zapiskov prirodoslovca.

Priobčuje Pavel Grošelj.

Da jüngst die obern Wesen sahn,
Was unlängst recht verwunderlich
Ein Sterblicher bei uns getan,
Uud wie er der Natur Gesetz entfaltet, wunderten sie sich,
Dass durch ein irdisches Geschöpf dergleichen möglich zu gescheln,
Und sahen unsern Newton an, so wie wir einen Affen sehn.

Pope.

III.

kalni grebeni molče v porajajoče se jutro. V strmih prepadih med njimi še spi črna noč, odeta v mehko meglo, za zadnjimi smelimi stožci konec obzorja pa že vstaja mladi dan.

Vijoličasti svetlobni trakovi se vžigajo na vzhodu, valové čez obnebe in ginejo proti zapadu; smaragdno-zelena luč se bojuje ž njimi in jih premaga slednjič popolnoma — toda le kratek čas se veseli svoje zmage. Zelenkasta barva omedleva in se prerodi v svetlorumen ton, ki žari kot čisto zlato; in kakor da bi hlapela kri izza horizonta, zardevajo zlati prameni od trenutka do trenutka močnejše. Nebo se ti zdi posuto z mandeljevim cvetjem in vedno intenzivneje še zakrvaveva. Mahoma se vžgo najvišji vrhunci gorá v rožnatem blesku v titanski mogočnosti, kopajoč se v žarečem morju krvi, vzhaja solnce.

Bodi mi pozdravljen, mladi bog!

Kakor od sveže krvi kipeče žile se spuščajo tvoji žarki na drhtečo zemljo, v ljubezni objemajoč sleherno stvar. V sladkem tvojem objemu zahrepeni mrtva gruda po življenju, ki se vsepovsod poraja iz nje, sesajoč moči iz vročih tvojih pramenov.

Hrepenenje po življenju! — nikdar ga nisem razumel tako globoko kakor danes ob prebujajočem se dnevu vrhu sivih gorskih orjakov. —

S prvim jutranjim mrakom sem odrinil iz planinske kočé v gorovje. Korak za korakom se umika bujna dolinska flora gorskim rastlinam; pritlikavo drevje se nagiblje k tlom, listi cvetlic postajajo raskavousnjati in so porasli z nežnimi kocinami: planinska cvetana v karakteristični svoji obliki me pozdravlja in hrepenenje po življenju diha iz nje.

Znaki planinske flore imajo na sebi pečat hrepenenja po življenju, tisočglasno mi govore o neodoljivi njegovi ekspanzijski moči.

Dolgotrajna zima odene planine v mogočen snežen plašč; pošteno se mora truditi pomladno solnce, da se prekopljejo njegovi žarki skozi debelo sneženo odejo in poljubijo skalnata gorska tla. V gorke poletju že raja življenje po dolinah, tu pa se šele predramljajo življenske sile. Z močjo hudournika vzkipe proti oživlajočemu solncu; kot bi trenil, zacveto in zaduhte gorske planjave — in zdi se ti, kakor da bi od trate do trate donel enoglasni jek: „Hitimo, hitimo!“

Hitimo! Že se nagiblje življenski dan, in predno se nagne do kraja, mora biti naše polje posejano in požeto in sadovi pošranjeni po žitnicah; izpolniti nam je ljubezni in rodu sveto dolžnost, oploditi se moramo in roditi semena, hitimo!

V kratkoodmerjenem življenskem času opuščajo planinske rastline ves nepotrebn lišp, one ne delajo cvetu mogočne podstave in ne razvijajo pred cvetjem bujnokošatih listov, čas je zlato; eno hrepenenje le diha iz njih: cvet, ljubezen, plod!

Ubožice! Brezsrčna mačeha vam je priroda; ni ji dovolj, da vam je odmerila tako kratko življenje, celo v tesni tej dobi vas preganjajo sovražne njene sile. Smrtnohladne roke planinskih noči vam strežejo po življenju, v pekočem mrazu prezebajo vaša telesca; toda hrepenenje po življenju vas je učilo vztrajati in vas usposobilo za boj proti pretečim klimatičnim silam.

Dolinske rastline z nežnimi, sočnatimi listi bi pomrznile v hladnih nočeh, in ako bi tudi kljubovale negostoljubnemu podnebjju, bi potratile kratkoodmerjeni življenski čas z običajnim snovanjem ponosne podstave in mnogoštevilnih listov in bi zamrle v zgodnji zimi, ne da bi bile izpolnile življenski svoj namen; nerazevele in neoplojene bi usahnile, ponosni stasi dolinskega drevja ter grmičja pa bi se strli pod nezno sneženo težo.

Dolinskim rastlinam je visoko gorovje neubežen grob.

Toda priroda hrepeni po življenju. In ravno planinska flora nam podaja neoporečni dokaz prodirajoče njene življenske moči, ki je dolinske rastline prilagodila življenju v mrzlih višinah. Za vsako ped zemeljske grude se bori življenje — in ko so v tem boju prodirale rastline iz doline v gorovje, niso podlegle nasprotujočim oviram, ampak priroda je ugodno preobrazila njih organizem, prilagodila jih je izpremenjenim življenskim razmeram.

Ponosni bor, visoko vrbo je nagnila k tlu, da tako laže nosita sneženo odejo; kot pritlikavi borovec (*Pinus montana*) in planinska vrba (*Salix reticulata*) se sedaj uspešno

borita za življenje na neugodnih planinskih tleh; z usnjatimi listi in nežnimi kocinami je obdarila planinske rastline, da kljubujejo ostremu mrazu, in priučila jih je pridno in hitro izrabljati kratko poletje.

Vseobčo lastnost organizmov, da se uživé in vdado v vse še tako neugodne okoliščine, imenujemo njih prilagodnost; ona nam priča o nepremagljivi moči življenja.

. Mnogo, mnogo mi je govorila природа na vsej gorski poti. Med tem pa se je iz mraka porodil dan, in sedaj, ko vstaja solnce, sem na vrhu. Kamorkoli mi beži pogled, vsepovsod mi razkazuje природа hrepenenje po življenju.

Daleč na jugu leži pred menoj kraška zemlja, sloveča po svojih podzemeljskih jamah; in tudi te mi pričajo o hrepenenju po življenju, spominjajoč me svojih čudes.

Kakor sneženi vrhovi gora so tudi podzemeljske jame sovražne življenju. Neprodorna tema kraljuje tod, niti najponižnejši solnčni žarek se ne lomi ob smelih obokih; življenje pa je bilo ustvarjeno v gorkoti in luči; v solnčnem blesku je izumila природа živalim oči, da si iščejo hrane in da ob ženitvanskem času samec ne zgreši samice; v njih korist jih je obdarila s pisanimi barvami, divnimi hčerkami svetlobe.

Gotova smrt preži nanje v večni noči!

Toda življenje se bori za vsako ped zemeljske grude — in v kraških jamah sem vkljub večni noči občudoval bujnorazvito živalsko življenje; prodirajoča njegova moč se ni ustrašila niti grozote vedne teme, temveč je prilagodila organizme njeni sovražnosti.

Ko so prodirale živali iz jasnega dneva v podzemeljske jame, jim niso več služile oči in bujne telesne barve v boju za obstanek; oko je jelo pešati in je slednjič popolnoma onemoglo, barve so omedlele in docela obledele. Z vidom obdarjene, lepo pisane živali so postale brezoke in brezbarvne, n. pr. pajek (*Stalita taenaria*).¹⁾ Toda kako naj si oslepele živali iščejo hrane, kako naj si v temi najdejo svojih potov, da si, družec se v ljubezni, zagotove mnogoštevilen zarod; ali ne preti njim in njih zarodu neizogibna smrt?

Hrepenenje po ekspanziji življenja je premagalo tudi te ovire; v nedomestilo vida je ustvarilo brezokim živalim občudovanja vreden tip in voh, ki jih usposablja za življenje v večni noči.

Planinska flora in kraška zemlja pod menoj se zedinjata v skupno pričevanje.

¹⁾ Občeznana človeška ribica (*Grottenolm, Proteus anguineus*) ima sicer še majhne rudimentarne oči, ki ji pa, skrite pod kožo, ne služijo več.

. Toda moje oko hiti dalje. Za golimi valovi kraške zemlje se blesti v jutranjem solncu modrikast trak — Jadransko morje.

Odtod sem te zadnjič povedel daleč v svetovni prostor, danes pa mi slédi globoko pod morske valove! Glej! tudi tu najdeš odsev hrepenenja po življenju.

Le pogumno naprej, potapljač; ne boj se neizmernega morskoga pritiska, ki ti preti zdrobiti kosti! Tako — sedaj pa obstoj! Dospela sva na dno, 5000 metrov pod morsko gladino. Tlak, s katerim pritiska nad nama stoječa množina vode na najino telo, je ogromen; zdrobil bi naju v nič, da nisva samo v fantaziji tako globoko pod morjem. Od 10 do 10 metrov globočine raste pritisk vode na vsak cm^2 približno za 1 *kg*, eno atmosfero, v tej izredni globočini znaša torej tlak na vsak cm^2 po 500 *kg* (atmosfer). Ker pa obsega tvoja površina okrog 18.000 cm^2 , pritiska na celo tvoje telo okroglih 9.000.000 *kg*.

Devet milijonov kilogramov!

Kje najdeš velikana, ki dvigne to orjaško breme?

Jaz pa ti pokažem Atlanta, nosečega na ramenih svet in vesoljstvo, ki je premagal ta mogočni tovor . . . in to je življenje!

Njegova ekspanzijska sila ga je dvignila; pettisoč metrov pod morjem, kamor se ne ukrade najmanjši solnčni žarek, je pod tem ogromnim pritiskom kolonizirala življenje v večni noči.

Zasanjaj najlepše pravljice, ki jih je strmeč poslušala otroška tvoja duša, poglobi se vanje z vso detinsko fantazijo — kot podla vsakdanjost izginejo kristalni njeni gradovi in nebeškolepe device proti življenju v morskih globinah. Vse žari v bajni svetlobi, rdeče, zelene in vijoličaste lučke, žareče po živalskih telesih, plešejo magične plese; lilijam podobne živali, morske lilije, se zibljejo v trepetajočem svitu, med njimi pa se valjajo pošastno grdi kraslavci (Seewalzen). Smešne karikature veslajo okrog tebe, podmorske ribe z velikanskimi, izbuljenimi, na tenkem stebelu gibljivimi očmi, njih žrela so zarezana do polovice života, ki iskri v izpreminjajoči se luči.

Hrepenenje po življenju je prilagodilo živali neznosnemu morskemu tlaku in večni temi, prižgalo jim je čarobne svetiljke in podelilo njih očem izredno moč.

— Morje šumi pesem o hrepenenju!

Črez neplodna kraška tla se glasi njen spev in njeni odmevi hite črez planine do moje duše.

Hrepenenje po življenju! — nikdar te nisem razumel tako globoko kakor danes ob prebujajočem se dnevu vrhu sivih

gorskih orjakov. Vse ovire je premostila tvoja moč, priborila si je sleherni košček mrtve zemeljske oble in šla je celo dalje; na živih organizmih samih je odločila organizmom bivališča, izumila je zajedavce, parasite.

Iz takih in enakih dejstev je osnoval filozof Leibnitz svoj nazor o maksimizaciji življenja: da je namreč materiji prirojena lastnost, ustvariti kolikor moči veliko množino življenja.

„Življenje“ se glasi osnovni zakon prirodnih sil, življenje je — kjerkoli se mu nudijo potrebni pogoji — neizogibni rezultat in obenem vrhunec svetovnega razvoja!

* * *

Nebesni prostor, žareč od svetlih milijonov, me objemlje. Svetski sistem meji ob svetski sistem, solnce gori ob solncu, nebroj planetov in lun šviga po vesmiru. To je kras, to je neskončnost!

In ko zazrem v tej mogočnosti naš domači solnčni sistem, se mi dozdeva kakor ponižna gorska cvetlica na prostranem, bujno-kipečem orientalskem vrtu, zdi se mi ubožen siromak, ki ga je zanesla usoda v družbo bogatinov.

In vendar je sam na sebi ponosen in občudovanja vreden v mogočnosti in krasoti.

Pregledujočemu njegovo družino mi obstane oko na rodni zemlji. Kako ponižno miglja v družbi popolnejših sestic! Njena obla se mi dozdeva negostoljuben kos kraške zemlje sredi svežih, zelenih dobrav, sredi ostalih planetov.

. V tihe melanholične misli se zamisli moja duša — fantazija začne presti bajne koprene. — — — In zdi se mi, da je stopila predme čudesa postava, prebivalec tujega sveta, stoinstotisoč svetlobnih let¹⁾ oddaljenega odtod. Razkazujem mu naš solnčni sistem in popisujem posamezne planete.

„In to je zemlja,“ mu razlagam, s prstom kažoč na blede njeno zvezdico, „149 milijonov kilometrov oddaljena od solnca, obdarjena z eno luno. Na njeni površini klije življenje, ki se je v teku milijonov let razvilo do razumnega bitja, do človeka.“

„Na zemlji se je rodilo življenje?“ me čudoma vpraša. „Res neverjetno in čudovito! Torej tako velika je življenska moč mrtve snovi, da je premagala celo ovire tega negostoljubnega, zaostalega sveta! — In celo do razumnega bitja se je preborilo življenje? Tega

¹⁾ S svetlobnim letom zaznamujemo razdaljo, ki je tako velika, da bi jo svetloba s hitrostjo 300.000 km v sekundi premerila šele v enem letu.

bi si ne bil upal nikdar trditi. Pri velikanskem Jupitru, pri starodavnem Marsu z dvema lunama, pri Merkurju in Veneri, ki sta tako blizu življenje budečega solnca, bi me to dejstvo ne osupnilo tako zelo. — Jeli, tudi po ostalih planetih žije življenje, seveda še močnejše in više razvito, in po njih hodijo še razumnejši in popolnejši ljudje?“

Molčal sem — z vprašujočim pogledom sem se hotel ozreti vanj, toda v moji domišljiji ustvarjena postava se je že raztopila v vesmir. Njene besede pa govore v neizbrisani moči mojemu razumu.

Po zemlji je razprostrto življenje? Resnično, ne verjel bi tega dejstva, da ga nisem zrl z lastnimi očmi; tako malenkostna in zaostala je zemlja proti drugim svetovom. In nanovo se je v meni utrdilo prepričanje, da tudi po ostalih svetovih kipi življenje in žive razumna bitja.

Če je življenska moč tolika, da se ni samo polastila skalnih gora, temnih kraških jam in morskih globin, ampak je celo na živih bitjih samih nastanila organizme, zakaj naj bi ne vzkipevalo življenje tudi po plodnih solčnih poljanah?

Če se je na zemlji kljub neugodnim razmeram razvila mrtva snov do življenja in človeka, zakaj naj bi po drugih, življenju gostoljubnejših svetovih ne sledila neizprosni zakon svojih sil, ki zahtevajo življenje?

Naša zemlja, ta kos puste, oživljene kraške skale, nam priča o nujnosti življenja po rodovitnih dobravah, po tujih svetovih. Saj smo videli, kako hrepeni mrtva snov po življenju, kako prodira življenska moč, ne strašče se najtežjih ovir — ali če se izrazim znanstveno: dognali smo, da je materiji prirojena lastnost, ustvarjati življenje, in da ima obujeno življenje v svojem bistvu neodoljive ekspanzijske sile. Eksistenca in prodiranje življenja na naši zemlji nam je v dokaz označene resnice.

Iz te resnice in iz razvojne teorije, ki sem jo očrtal zadnjič, sledi z nepobitno gotovostjo eksistenca življenja in razumnih bitij po vseh onih tujih svetovih, ki so obdarjeni z ozračjem, vodo in gotovo množino gorkote ter svetlobe, s temi nepogrešnimi pogoji življenja.

Življenje po tujih svetovih! — stara kot človeška kultura je ta ideja. V obliki filozofskih slutenj se je spočela v človeških možganih, za fantastno zanimivost jo je štelo širše občinstvo, moderna bijologija in razvojni nauk pa sta ji vtisnila pečat znanstvene resnice.

„Ako se nahajajo po nebesnih telesih zgoraj omenjeni življenski pogoji, se je ondi moralo razviti življenje, ki je že ali pa šele bo prispelo do razumnega bitja,“ se glasi njih rezultat.

Bivanje življenskih pogojev po tujih svetovih pa nam je dokazala astrofizika.

Veda je dvignila plašč, ki je zakrival in čuval človeštvo in kulturo kot edini zemlji podeljeni biser, ki mu ga v vesoljstvu ni para — — — neskončnost je zazijala pred nami in v njenih gorečih milijonih smo čitali sveto besedo: vesoljno človečanstvo!

Priljubljene sanje človeštva so postale resnica, bajke o Selenitih, prebivalcih meseca, so zadobile znanstveno ozadje, fantaziji pa so se mahoma odprla zapeljiva pota v nepoznane, romantične dežele.

Človeško oko jih ni še zrlo, solnce edino jih je obsevalo s svojimi žarki in zanetilo po njih iskro življenja. Solnce, izvor gorkote in svetlobe, je prvi in neizogibni življenski pogoj; iz solčnih žarkov srka življenje sile, energije, katerih pretvarjanje tvori bistvo življenja. Neorganske, mrtve snovi zveže rastlina s pomočjo solčne moči v žive stanice; bistvo rastlinskega življenja torej ne leži v trošenju, ampak v zbiranju energije, zato na rastlinah ne opazujemo skoro nikakega samosvojega gibanja. V živalih pa, katere vseskozi razkrajajo organsko hrano v prvotne njene sestavine, se osvobode v njej nakopičene solčne energije in se izražajo deloma v gorkoti, deloma v mnogorodnem gibanju živalskega telesa; solčna energija nam greje vročo kri. Sinteza, zbiranje sil je bistvo rastline, njih analiza, razdružitev je znak živali — obema pa je solnce končni izvor in pogoj.

Brez solнца ni življenja!

Solčna obla, ki je tako obsežna, da bi zemeljna luna še vedno tekala v njeni notranjosti, ako bi postavili našo zemljo v solčno središče, ima po fizikalnem zakonu Slovenca Stefana približno 6800°C toplote; kako bogat zaklad moči je shranjen v njej, kako izredno velik impulz za življenje!

V obliki solčnih žarkov so prihitele na zemljo vse življenske sile, ki so od kambrijske formacije do danes vzkipevale po njej; v premogovih skladih leže skrite solčne energije, ki so v karbonski formaciji (Steinkohlenformation) izžarevale na zemljo in na njej sesnovale mogočne rastline; in sedaj gonijo po zemlji stroje in se udeležujejo v hitrosti brzovlaka. Beli oblaki na nebu, blisk in grom ter ponosni Niagara done o njih mogoč-

nosti. In v mojih možganih kreše jasne misli in globoka čuvstva solnčna energija, ki postaja prosta v mojem življenjskem procesu.

Solnčni žarek je izvor in impulz življenja; on sam naj nas vodi do vseh življenjskih krasot, ki jih je ustvaril v vesoljstvu, izročimo se njegovemu varstvu in spremljajmo ga na daljni poti od solnčnega telesa v svetovni prostor!

Na solncu smo. Neizrečno svetli oblaki nam zakrivajo njegovo površino. V neznosni vročini, ki vlada tukaj, so se stalile kovine in izparele v pline, ki se v obliki žarečih kovinskih oblakov zgoščujejo v solnčnem ozračju; iz raztaljenega kamenja sestojeca solnčna obla se iskri pod njimi. Neskončna svetloba nam jemlje vid. V tej gorkoti in svetlobi spe življenjski impulzi, ki izžarevajo odtod v prostori solnčni sistem.

Naši zemlji pripada samo 2735. milijonski del izžarevane solnčne energije, in vendar bi bila ta malenkostna trohica sposobna raztaliti vsako leto po vsej zemeljski površini razprostrto, nad 30 metrov debelo ledeno skorjo in vendar vzgaja ta neskončno mali njen odlomek po zemlji bujno življenje.

. Solnčna energija hiti v univerzum, hitimo ž njo!

Komaj so potekle tri minute, že dospemo do prvega njenega rejenca, do planeta Merkurja. Hitro se prebori solnčna moč skozi njegovo ozračje, ki je popolnoma slično naši atmosferi, in razdeli darove po njegovi površini, vzbujajoč na njej življenje, polno čudesnih zanimivosti.

Merkur je najmlajši sin solnčnega telesa, najzadnji se je utrgal že precej zgoščeni njegovi krogli, zato ima njegovo telo izmed vseh planetov največjo gostoto. Ker zavzema Merkur le eno dvajsetino zemeljske oble, se je kljub svoji mladosti kmalu ohladil in zgostil, in ker ima ozračje in vodo ter dobiva od solнца vsled svoje majhne oddaljenosti neizrečno obilo gorkote in svetlobe, se je na njem moralo razviti življenje. Vsi življenjski pogoji so izpolnjeni, prirodnim silam je pot k življenju odprta. Toda življenje se je moglo polastiti samo polovice njegove oble. Merkur obrača namreč k solncu vedno eno in isto polovico svoje površine, kakor n. pr. obrača luna k zemlji vedno komično podobo človeškega obraza.

Na eni njegovi polovici kraljuje večna noč, niti blesk lune ne odseva po sneženih poljanah, na drugi polovici klije ob večnem dnevu in v pekoči vročini kipeče življenje, ki ne pozna ne jeseni ne pomladi, ampak večno poletje; le okrog tečajev, kjer izgubljajo poševno padajoči solnčni žarki svojo moč, kraljuje zmerno podnebje.

Nikdar ne razgrne hladilna in krepilna noč svojih zastorov nad blestečo pokrajino, pojem „dan“ je izgubil svoj pomen; brez dni, mesecev in letnih časov se vrsti čas iz neskončnosti v neskončnost. Izginile so meje, ki ločijo dan od dneva in delé leto v letne čase; le mala izprememba loči 88 zemeljskih dni trajajoče Merkurjevo leto v dva enako dolga dela, ki temeljita na tem, da se Merkur na eni polovici svoje eliptične poti solncu neprestano približuje, na drugi polovici pa zopet oddaljuje od njega. Merkurjevo leto razpade na ta način v izredno vroče in nekoliko milejše poletje, vsako izmed njiju traja približno po 44 zemeljskih dni.

Solnce ne vzhaja in ne zahaja, ampak na vsakem kraju gori nepremično stoječ v vedno isti višini.

Tropični gozdovi neboraslih rastlin vežejo tečaj s tečajem in v njih senci živi bujnobarvno, bogato razvito tropično živalstvo. — Je li iz njega že izšlo razumno bitje?

Zdi se mi, da na mladem Merkurju še ni vzcvela doba človečanstva. V najneugodnejših življenskih razmerah, v najhujšem boju za obstanek se vzbuja in kristalizuje življenske moči in se vzpenjajo do višjih oblik; ledena doba, pokrivajoč s snegom in ledom skoro celo severno poluto naše zemlje, nam je v najtršem boju za obstanek rodila človeka — na Merkurju pa vlada še vedno rajska plodovitost, ki ne pozna gladu in boja za obstanek, očeta in vzgojevalca umskih sil.

(Konec prih.)

Sred rož ovenelih.

<p> Nocoj sred rož ovenelih na belem odru leži, smehlja se ji lice blede, okó ji ob smehu meži. — </p> <p> Ah, kako znajo prečudno dekleta skriti bolest — aj, to bi vam bila življenja prelepa in dolga povest! </p>	<p> Sinoči je z drugim kramljala do tihe polnoči . . . ob zori pa danes ni vstala -- Čemu je zaprla oči? — </p> <p> „Umrla je moja ljubezen!“ Dejal ji je mladi mož. — In plakala je in umrla sred velih jesenskih rož. </p>
--	--

In zdaj sred rož ovenelih
smehlja se njeno okó
in sanja o tisti ljubezni,
ki snočkaj umrla je ž njo.

M. P. Nataša.

Iz zapiskov prirodoslovca.

Priobčuje Pavel Grošelj.

(Konec.)

solnčna energija zapušča umotvore, ki so vsled njenega impulza vzkli na eni Merkurjevi polobli, ter hiti dalje — in niso še potekle tri minute, ko nas pozdravi ljubka Venera, svetla večernica našega neba.

Ni ga v neštetih milijardah človeškemu razumu znanega nebesnega telesa, ki bi bil tako soroden in sličen naši zemlji, kakor je blesteča večernica Venera.

Ko nas solnčni žarek vodi mimo nje, se nam dozdeva, kot da bi se bližali svoji domovini.

Naši zemlji skoro enako velika krogla se suče pred nami, čisto ozračje jo odeva, pregrnjeno v goste, bele oblake, od katerih se v svetlem blesku odbijajo solnčni prameni. Ena hemisfera molči v temni noči, na drugi pa se veseli življenje solnčnega svita; nove pokrajine spejo na naši levici iz teme zmagujoči svetlobi nasproti, na desni pa se potapljuje morja in kontinenti v tiho noč. In ko preteče skoro natanko 24 ur, so prešli vsi ti prizori mimo nas in zopet se vrste znane pokrajine v istem redu iz noči v jasno luč; en dan, t. j. en popoln obrat Venerine krogle, traja namreč skoro natanko 24 ur, a njeno leto znaša le 225 zemeljskih dni.

Mogočni plašči oblakov, ki jo objemljejo, nas spominjajo karbonske zemeljne dobe, ko je bilo ozračje okrog zemlje še nasičeno vlage, ogljika in vroče solnčne moči in ko so se dvigale v njem v nebo kipeče orjaške rastline.

Življenje na mladi Veneri je še globoko pod današnjim zemeljskim življenjem in nam predstavlja „Sturm und Drang“ perijodo tega še nerazvitega planeta, ki se šele v bodočih milijonih let očisti in ublaži do razumnega bitja.

..... Zapustili smo zadnjo premičnico, ki je mlajša od zemlje; dih starodavnosti veje po prostranem nebesnem prostoru, vzbujajoč v naši duši svete pojme: človeštvo, kultura, zgodovina!

Po bliskovo hitimo mimo domače zemlje in življenju negostoljubne, brezračne njene lune. Šesta minuta našega potovanja je potekla, in pred nami zaiskri Mars v krvavordeči luči.

Eone je starejši od naše zemlje; tedaj ko se je utrgal solnčni obli, je zemlja še sanjala v njenem naročju o svoji bodočnosti. Z izredno naglico se je razvijal, hitro se je ohladil in zgostil, saj je sedemkrat manjši od zemlje. Ozračje se je očistilo žarečih kovinskih parov, morja so se ovila skalnatih grudi, prostrani oblaki so se dvignili nad njimi in na tečajih se je naselil led in sneg, kakor se blesti ondi še dandanes pred daljnogledom strmečega astronoma. Življenska iskra se je vnela na njem in se razvila v mogočen plamen; in že so razumna bitja občudovala čudokrasno igro miniaturnih Marsovih dveh lun, ko so na zemlji še spale življenske sile, zatirane od neznosne njene vročine.

Neskončne dobe je od tedaj pokopala večnost, razumna bitja na Marsu pa so se dvigala v kulturi od stopnje do stopnje in so davno že uresničila Nietzschejeve sanje o nadčloveku.

Mars sam nam pripoveduje o genialnem razumu svojih prebivalcev.

Velikanski prekopi vežejo na Marsu morja s prostranimi jezeri sredi kopne zemlje, nobeden izmed njih se ne končuje slepo, eni se pretakajo v druge in se iztekajo v morja ter jezera; na prvi pogled nam je jasno, da občudujemo v njih tehniško globoko premišljeno, umetno zgrajeno mrežo kanalov.

„Samo en pogled nam zadostuje“, tako piše Brenner, sloviti poznavalec Marsa na *Manora-zvezdarni*, „in že uvidimo, da ta mreža črtalnoravnih prekopov ni delo prirode, ampak da je umetno narejena.“

Oblika Marsove površine je prisilila razumna bitja do teh titanskih zgradb, ako so hotela, da jim ne poplavi morje mest in poljan. Na zemlji opažamo, kako razjeda izpodnebna moča visoka gorovja, kos za kosom kruši od njih in jih drevi v dolino; končni učinek tega razdirajočega delovanja bodo nizke, neskončne ravnine brez najmanjših gričev širom prostranih kontinentov. Na starodavnem in hitro se razvijajočem majhnem Marsu je ta doba vseobče izravnave (nivelizacije) že davno nastopila; kontinenti na njem so nizke, široke ravnine. In ko se pomladi tali na tečajih nakopičeni sneg in narašča morje, tedaj preti prebivalcem Marsa vesoljni potop. Toda njih inteligenca je zajezila prirodne sile, s poginom pretečo povodenj je uklenila v prekope in si tako zagotovila eksistenco.

Ali ne done te besede kakor bajke o grških heroih? Ali ne gine tvoja samozavest, da se čудиš nižjega od najzadnjega črva?

Premeri to kulturno razdaljo! — distanca med teboj in opico se spričo nje skrči v nič. Toda ne obupaj! Zvezde govore o heraklejski moči razuma — vesoljstvo poje pesem o razvoju!

..... V zmagoslavju se odpravlja solnčna energija na pot. Na levi in desni deli svoje darove po drobnih planetih, takozvanih asteroidih. Petstoindvanajst teh malih svetov so do danes sredi med Marsom in Jupitrom odkrili teleskopi; najmanjši izmed njih merijo v premeru komaj 9 *km*, tako da bi na njih lahko izvršili „pešpot okoli sveta v sedmih urah“. Življenje, ki se je tuintam razvilo po njih, nam kliče v spomin pravljice o Liliputancih.

Že so za nami svetovi-igračice; energija hiti! Velikansko kroglo svetovnega prostora je že prešinila in prepojila njena moč, tako da peša od sekunde do sekunde; svetloba ji pojema in njena duša postaja ledenomrzla. Oslabela hiti mimo Jupitra, s hladnimi rokami objame Saturna, s še hladnejšimi Urana, in ko je v štirih urah prispela od solnca do zadnjega svojega podanika, Neptuna ji že omagujejo krila.¹⁾

Življenje, ki v mrzlem njenem objemu vegetira po teh najstarejših solnčnih sinovih, je velo in medlo, brez nebrzdanih življenskih moči. Porabilo je že ono vročo rajsko dobo, ko je še gorelo prostrano nezgoščeno solnce v mladeniški moči in velikosti in ko je tod vriskalo bujno življenje. Kje so ugasli eóni, ko so tod hodili narodi inteligentnih bitij, občudujoč na Jupitru petero divnih lun in na Saturnu čudovite njegove obroče? Morebiti se je še ohranila na njih skromna človeška kolonija iz onih pozabljenih časov, toda na čelu ji je začrtana smrt.

Leno ji poteka čas; 164 zemeljskih let ji n. pr. na Neptunu traja eno leto; in na Jupitru bi bil stoleten starček naše zemlje star šele 8 Jupitrovih let, pri tem izredno počasnem potekanju let in letnih časov pa se menjavajo dnevi skoro po bliskovo, dan in noč trajata na Jupitru le po 5 ur, tako da bi se naše dame ozlovoljale nad kratko odmerjenimi plesi.

Kako počasi se jim v slabi gorkoti razvijajo življenski procesi; kako topi in brezčuvstveni so organizmi po teh svetovih; doba našega življenja je proti njihni — življenje eno dnevni ce, življenje polno naglice in nerazumljivega drevjenja!

V življenske razmere, ki jih ne more popolnoma razrešiti naš um, nas je popeljala solnčna energija, in marsikomu vstaja lahen dvom o življenju po teh mrtvaških hladnih pokrajinah.

¹⁾ Solnce razsvetljuje in ogreva Neptuna 900krat slabeje nego našo zemljo.

Astronomija ti dokazuje, da vse te planete odeva gosto ozračje ter da v njem plavajo mogočni oblaki, ki pričajo o vodi na njih, in zaznal si, da solčna energija sega tudi do teh oddaljenih svetov: vse temeljne življenske pogoje si dognal po njih — in sedaj še dvomiš? Spomni se življenja v temnih kraških jamah in po sneženih planinah — spomni se njegovega hrepenenja! Da, tudi po teh mrzlih planetih vegetira življenje, tudi zelo oslabei solčni energiji so se prilagodili organizmi.

. . . . Solčna energija ne počiva! — dalje beži in dalje, slaba in onemogla je že kot mrtvaška senca, iz našega solčnega sistema se izgublja v vesoljstvo.

In pride ji nasproti stoinstotisoč tovarišic, od solnc gorečih širom prostranega vsemira, in ko se mimogrede poljubljajo, si šepetajo o življenju in človeku, ki so ga vzgojile vsepovsodi po nešteti svetskih sistemih. Pripovedujejo si, kako se je prilagodilo življenje najrazličnejšim živlenskimi razmeram, v kako bajnočudesnih oblikah se je pojavilo po raznih svetovih.

Naša fantazija nas izpodbuja na pot v te sto in sto svetlobnih let oddaljene kraje, želi si zreti čudotvorne organizme, ki so se razvili ondi, rada bi pozdravila v tujini nepoznane naše brate.

Mnogokrat že je lahkih kril poletela v vesmir in z opojnimi barvami slikala življenje po tujih svetovih; toda vse njene slike so bile prazna, bajnoblesteča, včasih celo smešna romantika.

Patra Anastazija Kircherja je povedel genij Kozmijel, kakor piše v svoji „Verzückte Himmelsreise“, po tujih svetovih in mu razkazoval življenje po njih. Toda to potovanje je orisano tako neznanstveno in naivno, da se težko vzdržiš smeha. Na Veneri n. pr. premišlujeta Kircher in njegov vodnik, je li njena voda sposobna za krst, na Jupitru pa si belita glavo, je li bi se smelo njegovo vino rabiti za sv. daritev.

Toda človeški duh, ki bi rad prodril v tajnosti vesoljnega življenja, se ne more zadovoljiti s pravljicami, ki jih spesni fantazija. Do živlenskih tajnosti po tujih svetovih ga vodi le ena pot, pot prirodoslovnih ved.

In te vede nam pričajo, da se je življenje po tujih svetovih v različnih okoliščinah moralo različno razviti. Organizmi se vsepovsodi prilagodijo živlenskimi razmeram, zato se z okoliščinami vred menjava njih ustroj od zemlje do zemlje.

Na zelo majhnih svetovih, kakor so n. pr. asteroidi, se giblje vse življenje v miniaturnih razmerah, zato morajo biti orga-

nizmi po njih usposobljeni, razločevati celo tako majhne stvarce, ki jih naše oko ne zaznava več, njih oko mora biti ustrojeno po principu drobnogleda.

Na velikih, od solnc zelo oddaljenih svetovih pa, kjer morajo živa bitja kljub medli svetlobi obvladovati velikanske, prostrane perspektive, mora biti njih oko slično daljnogledu.¹⁾

Po ogromnih tujih svetovih, ki imajo veliko privlačno silo, so ogrodja živali in debela rastlin izredno mogočna, da so tako usposobljena nositi ogromno težo organizmov. Kjer pogosto delujejo močne magnetične in električne sile, tam so se živalim razvila posebna čutila za sprejemanje in spoznavanje teh sil, in peterim našim čutom sta se pridružila ondi magnetični in električni čut.

Kako raznolične in mnogoštevilne, nam popolnoma nepoznane čute je podarila priroda organizmom tujih zemelj, kako čudne življenske oblike je ustvarila na njih, ko je prilagodila življenje vročini in mrazu, temi in izredni svetlobi, velikemu pritisku težnosti in ozračja, dolgim in kratkim letnim ter dnevnim časom, kemično različno sestavljenemu ozračju in vodovju! Kako raznolike je ustvarila posode razuma, v kako čudesnih likih je modelirala človeka!

Po tujih svetovih se je življenje oživotvorilo v popolnoma drugačnih oblikah, nego jih kaže naša zemlja.

Se je li razvilo na njih obujeno življenje v obliki črvov, hroščev, plazilcev, ptičev, sesalcev itd., ali pa je krenilo druga nam nepoznana pota, nam ostane popolnoma prikrito. Nerešeno ostane tudi vprašanje, iz katere življenske vrste se je po tujih svetovih razvilo razumno bitje.

Le to moremo s precejšnjo gotovostjo trditi, da se je življenski val povsodi razlil po dveh ločenih strugah, po strugah rastlinstva in živalstva. Razdvojitve življenja v rastlinske in živalske življenske procese sloni na temeljnih lastnostih snovi, ki ostanejo neizpremenjene od zemlje do zemlje.

In človeška kultura? Jeli se tudi ta menjava od sveta do sveta? Je li človeška estetika in morala nekaj popolnoma relativnega, kar se izpreminja po svetovih kakor moda in bon ton po deželah in časih? Jeli se nahajajo svetovi, kjer bi lahko z Nietzschejem govorili o „Umwertung aller Werte“, kjer je dobro slabo in

¹⁾ V temnih morskih globinah, ki jih razsvetljuje edinole živalim samim lastna svetloba, so najnovejše podmorske ekspedicije našle ribe s teleskopsko urejenimi očmi.

slabo dobro, lepo grdo in grdo lepo? Ali ne veže vesoljstva morda vendar skupna kulturna vez, skupna etika in estetika?

Bistvo kulture sí je gotovo slično v prostranem vesmiru, najrazličnejše pa so oblike, v katerih nastopa.

Na zemlji sami vidimo, da je občudovanje simetrije in harmonije barv, kar tvori v upodablajočih umetnostih bistvo estetike, lastno in skupno vsem narodom in živalim. Kako pa bodi urejena simetrija in kako naj bodo sestavljene barve, da vplivajo harmonično — to vprašanje se menjava od vrste do vrste.¹⁾ Kakor se človeku dozdeva vrhunec krasote harmonični -stvor človeškega telesa, tako smatra tudi mandril svoje telo z rdeče in modro barvano zadnjico za vrhunec estetike; zamorec občuduje zamorko, Japonec Japonko.

Tudi bistvo etike, morale, ki hrepeni po maksimizaciji sreče, ostane povsodi neizpremenjeno; ona prepoveduje vsa človeštvu škodljiva dela, zapoveduje in poveljuje pa koristna. Kaj seveda posamezna „človeštva“ smatrajo za koristno in škodljivo, je popolnoma relativno in odvisno od življenskih razmer ter se ne izpreminja samo od kraja do kraja, ampak celo od časa do časa.

Kljub mnogobrojnim različnostim vežejo skupne vezi vse kulture v vesoljstvu; razumna bitja, ki so se kot vrhunec nepremagljivega življenskega razvoja rodila v oživljajočih žarkih tujih solnc, so si krvni bratje po razumu in kulturi.

Mogočna je ta misel in ne moreš je premisliti do dna. Tvoj razum je preslab, da bi objel neskončno vesoljstvo — tvoja ljubezen pa je dovolj velika . . .

Z ljubeznijo občuduj mogočni vesmir, v ljubezni objemi njegove svetove in občuduj popolnejše ljudi, nego si ti, in mogočnejše kulture od tvoje!

. . . . Glej, onole krvavordeče solnce, ki se zove Antares, in tale drobna, zeleno goreča zvezdica, ki ti jo kaže daljnogled, tvorita dvo zvezdje; majhna razdalja veže obe solnci v skupno enoto, v dvo zvezdje, in eno solnce se premika okoli drugega. Zamisli se za trenotek v umetniški kras, ki se razvija po njih planetih, obsvetljenih od dveh raznobarnih solnc. Ravno kar vzhaja zeleno solnce, da bleste poljane v smaragdni luči, nad njimi pa se dvigajo zelenobarvni oblaki kakor košate veje orjaških dreves. Ni se še nasitilo tvoje oko krasnih barvnih kontrastov, ko vstane rdeče solnce izza

¹⁾ Lepe primere v tem pogledu nam podaja Haeckelova knjiga „Kunstformen der Natur“.

horizonta. Zelena barva pojema in se spoji z rdečim bleskom v belo luč. Sence pa, ki strme v dvosolnčnem svitu, so dvobarvne, zeleno solnce poraja črešnjevordeče in rdeče solnce ustvarja smaragdnozeleno sence. — Zeleno solnce je zašlo, scenerija vzplamti v krvavem ognju in pošastnočrne sence beže čez planjave.

Zamisli se v to bajno zibel Mackartov in Böcklinov, zamisli se v ljubezni do popolnejših svojih bratov, ki jih je vzgojila!

Ljubezen pa rodi hrepenenje; in tvoja duša zadrhti po stiki in sporazumevanju z nepoznanimi tvojimi brati.

Čestokrat že je razmotrivala tehnika vprašanje o občevanju s tujimi svetovi, a do danes še ni dospela do končnega sklepa. Jako srečen se mi zdi v tem pogledu nasvet fizika Brandesa, ki priporoča korespondenco z geometričnimi slikami. Ako bi n. pr. v ravnem tropičnem kraju napravili velikanske nasade v obliki, ki predstavlja Pitagorejev stavek, tedaj bi inteligentna bitja tujih zemelj s pomočjo daljnogledov spoznala naš namen in nam na sličen način odgovorila, pred vsem Marsijanci, ki so v svoji kulturi izvestno daleč pred nami. Ako bi se takšno občevanje izpopolnilo, bi se pretakale kulture od zemlje do zemlje, in lahko bi rešili svojo kulturo na tuje svetove, kadar bo ugasujoče naše solnce naznanjalo smrt svojim podanikom.

Ni je še intelektualne vezi med svetovi, le solnčne energije razumejo vezati neskončne razdalje,¹⁾ iz neskončnosti v neskončnost hite njih žarki, da se blesti prostrani univerzum od stotisočerih lučic.

Spomni se, da so te lučice gorka ognjišča, okrog katerih se zbirajo človečanstva k svetemu kulturnemu delu!

Solnčne energije vežejo svetove s svetovi. In kakor se v solnčnem blesku giblje klasje pod hladnim vetrom, tako se po svetovih v objemu solnčne energije nagiblje in dviga življenje pod silo prirodnih zakonov.

Zopet sva ob morju. Tu leži pred menoj tiha morska ravan — sladko še spe življenske sile; tu se lahko guba morska gladina — iskra življenja se že prebuja; in prekipevajo in se penijo valovi — življenje gre v zmagoslavnem triumfu preko sveta; in tu se trgajo od vitkih valov svetli biseri, sedmerobarvno goreč v jasnem solncu — iz življenskega valovja vstaja človeštvo kakor Afrodita iz morskih pen.

¹⁾ Edini dokument, ki je došel k nam od organizmov tujih zemelj, so majhni sledovi rastlinskega oglja v nebesnih utrinkih, meteorih, kakor opisuje K. v. Rechenbach v „La presse scientifique des deux mondes“.

Kakor morje valovi življenje skozi vesoljstvo; tukaj se prebuja, ondi ugasuje, tukaj še spava, ondi je že odmrlo, in le semintja štrli iz njega mrtva čer, k večni smrti obsojen svet: na mladi Veneri se dviga, na mrzlem Neptunu ugasuje, v prevročih solncih še spava, okrog ugaslih solnc je izmrlo, na brezračni luni se ni nikdar rodilo.

Kakor drobni morski pesek pobere mogočni življenski val nebesne svetove; nad tvojo glavo, človek, se je dvignil na zemlji in se razpršil v svetle bisere . . . kdaj se zopet nagne in zaspi v molčeči morski gladini -- — — ?

Izgubljen.

Oči je mene tvojih strah,
 ko vrte so brezčutno v mé;
 in duh se moj potaplja plah,
 v neskončni mrak hité.
 In plazi se in plazi se
 po sledu tvoje prošlosti —
 in plaka, ah, in vrača se,
 naprej ne upa si . . .
 Pa srcu tožno govori:
 „Zaman si ga nosilo ti,
 zaman si ga ljubilo ti,
 izgubljen . . . izgubljen! —
 Prepador so za njim sledi,
 črez nje podrte vse brvi,
 gavrani krožijo nad njim . . .“

A srce prosi . . . in ihti:
 „Poišči ga — jaz krvavim . . .“

Utva.

Iz zapiskov prirodoslovca.

Priobčuje Pavel Grošelj.

V delavnico sem tvojo zrl,
in videl vedno sem vrtenje,
prelivajoče se življenje,
prerojevanje, prenavljanje,
iz bitja v bitje presnovljanje,
a smrti nisem vzrl nikjer!

— S. Gregorčič.

IV.

Mračne sence odbegle noči se še skrivajo po kameniti gorski planjavi. Žalosten izprevod, odet v sive koprene jutranjega mraka, se pomika zmagujočemu dnevu nasproti. Leni udarci konjskih kopit odmevajo v svečanotih jutro in žalostno škripljejo kolesa otovorjenega voza. V črno haljo ovit, strt in sključen v bolesti, stopa poleg konja nesrečni oče in, glavo nagnjeno k tlom, sledi vozu zvesta žival, domači pes, kot da bi razumel bol svojega gospodarja. Na vozu pa počiva drago breme — črna krsta; v tujini umrli sin spi v njej in ne čuje več ihtenja matere in sestre, ki si sedeč na krsti otirata solze. V domačo vas, ki že nalahko pogleduje iz tihe dolinice, jih pelje bridki pot.

In jaz obstanem in strmim v ta prizor. — Z magično močjo me je prikoval nanj Giovanni Segantini, ki je dihnil na platno ta turobni „Ritorno al paese natío“¹⁾. In zdi se mi, kot da bi čul plati od boli pokajoče očetovo srce — ah, to srce ne razume, kako da more zopet vstajati mladi dan, kako da se more zopet prebujati priroda, da obhaja iznova mogočni praznik življenja in veselja kako da ne žaluje ž njim, ki mu je usoda ugrabila najdražje bitje?

— Glej, za gorami, ki strme kraj obzorja, se že smehlja rožnato jutro v brezsrčni brezbržnosti. Z blestečim zlatom je obsulo strme snežnike, rdečega cvetja je nastlalo po lahnih jadrajocih oblačkih. — In zopet se prebude ptiči-pevci in zažvrgole veselo pesem in cvetlice dvignejo rosne kelihe ter opojno duhteč zažgo solncu žgalni dar — in vsa priroda se zedini v veličastno himno življenja. — Žalostni izprevod pa se bliža rodni hiši . . .

¹⁾ „Vračanje v domovino“, naslikano v Maloju leta 1895.

Noč in dan, smrt in življenje se borijo za gospostvo; in že se umikajo zadnje nočne sence sveti svetlobi in že se prebuja življenjski val, ki bo v zmagoslavni brezčutnosti pljusnil preko črne krste in se razlil po svežih dobravah.

Življenje zmaguje nad smrtjo!

In vendar se ji mora prej ali slej ukloniti vsako bitje, ki so ga ustvarile življenske sile. Ali ni smrt morda vendar mogočnejša od življenja, saj v trenutnem hipu pokosi vse, kar je ustvarjalo življenje tekom trudapolnih let?

In res, zdi se nam, kot da bi bila smrt vsemočen, neizprosni in predestiniran zakon narode, ki s strogo nujnostjo izvira iz življenskega procesa samega, tako da se mora vse, kar vzklije pod božjim solncem, ukloniti njen i sili. Kakor so vse stvari na zemlji podvržene zakonu njene privlačnosti, tako je vse življenje, vsaj na videz, podvrženo zakonu smrti.

Zakonu smrti? Smrt vendar ne more biti zakon, saj ni utemeljena v nikaki prirodni postavi, saj ga ni fizikalnega ali kemičnega zakona, ki bi nam pojasnil, zakaj da se morajo starati organizmi in onemagovati, da jim slednjič ugasne gorka iskra, ki jo je zanetilo življenje. Ni ga prirodnega zakona, ki bi organizmom ne dopuščal neumrljivosti. Življenje bi bilo lahko kakor kres na visoki gori, ki plamti, dokler mu donašaš goriva, in če bi ga hranil neprestano, bo gorel v veke.

In zakaj vendar ugasne? — Kdo je izumil naredbo smrti?

Smrt je izumilo življenje!

Pojasnil sem, kako je hrepenenje po življenju z vsemi še tako težavnimi in bistroumnimi sredstvi sledilo svojemu namenu: cvetličnim praškom je izumilo jadra, v temni morski globini živečim bitjem je ustvarilo umetno luč, gorske rastline je priučilo pridnosti, samo da klije življenje, se množi in izpopolnjuje.

In v isti namen je izumilo življenje smrt; dasi je ne zahtevajo prirodni zakoni, jo je vendar uvedlo, kajti s smrtjo se dviga življenje do mogočnejših in lepših triumfov!

Smrt torej ni zapovedujoča kraljica, ni zakon, ampak je le pokorna dekla življenja.

In ni je večje dobrotnice in pokornejše služabnice življenja, nego je ona; kadar jo kliče življenje, se približa, kadar ji prepoveduje, vdano počaka — in celo neu mrljivost je podelila bitjem, ko ji je v to velelo življenje.

V jedru smrti tli življenska iskra.

Kakor pridna ženjica se trudi smrt na božji njivi prirode, ob zori in mraku jo srečaš po kipečih tratah, v gorski vasici in na morskem dnu je ne izgrešiš in v slednji kapljici vode spoznaš sledove njene delavne roke; vsepovsod pa sledi brezpogojno ukazom življenja.

Majhna, neznatna mlaka leži kraj samotne gozdne poti, tiha in mrtva na videz, le jeseni, ko dozori veseli žabji rod, ni dobrovoljnega kvakanja ne konca ne kraja. Tiha in mrtva je na videz ta vodica, pod drobnogledom pa se razvije vsaka njena kapljica v zanimivosti in življenja polno čudo.

Izredno majhne, rakom sorodne živalce švigajo urno mimo tvojih oči, kot steklo so jim telesca prozorna, tako da zapaziš, kako jim utriplje drobno srce, in da zasleduješ pretakanje krvi po njih telesu. Veličastno se vrte med njimi nežne zelenkaste kroglice; kakor hiša iz tisočerih opek so zgrajene iz nebrojnih stanic in vsaka izmed njih nosi po dva kot las tenka biča, s katerima nervozno hitro trepeče; in ker tolče ob vodo sto in sto tenkih lascev, se vsa živalca v lahnem tempu vrti po kapljici semintja. Kot veseli paglavčki se pode skozi vodo še manjše zelene kroglice; iz ene same stanice jim sestoji mikroskopsko majhno telesce, ki je obdarjeno z mnogoštevilnimi gibljivimi biči. Ž njimi se upira ob vodo, da drči po bliskovo kot majhna ladjica; semintja obstane za trenotek, parkrat veselo zapleše — in hajdi dalje! Rastlinski trosi so, ki jadrajoč po vodi zanašajo življenje od kraja do kraja.

To ti je mogočna zibel življenja, ta drobna, brezpomembna kapljica, to ti mora biti tudi globoka krsta, v katero polaga smrt svoje žrtve!

Ozriva se še enkrat skozi drobnogled in zasledujva igro življenja in smrti v drobni kapljici!

Toda glej! tega nisva bila opazila prej. Majhna kepica sluzaste, sivkaste snovi leži pred nama, vsa brezlika in enakomerna je. Je li to košček mrtve, neorganske snovi, je li morda nad vse enostavno organizirano živo bitje? — Glej! — Glej! — kot polž roge izteguje brezobrazna kepica tenke, sluzaste izrastke in jih zopet krči v telesce nazaj. Giblje se, živi —.

Najenostavnejša oblika življenja, najprimitivnejši življenski stroj se giblje pred teboj — a m e b a (A m o e b a) se nazivlje z znanstvenim imenom. Na prvi pogled bi je ne ločil od mrtve snovi, in vendar diha in čuti, ljubi in se plodi kot ti. In umira kot ti? Ne! —

neumrljiva je; milijone in milijone let je že preživela in še bo dihala in ljubila skozi eone, dokler ji bodo ugodne življenske razmere našega planeta.

Toda ne mudiva se, nežni strojček je prezanimiv, da si ga ne bi nekoliko natančneje ogledala.

Amebina kepica se je v tem času v svoji sredini izdatno zožila; vedno globlje in globlje ji sega zareza v telesce, iz ene kepice se porajata dve. Le tenka nitka žive, protoplazmatične snovi ju še veže — in slednjič počí tudi ta: iz enega bitja sta se narodili dve. Novorojeni amebi pa zopet iztegujeta tenke izrastke in vsaka leze svojo pot, kot da bi se ne bilo nič pripetilo. —

Čudna prikazen! Misli si, da bi se ti čez noč v spanju precepil od pete do temena in da bi iz vsake tvoje polovice vzraslo novo, popolno človeško bitje! Ko bi se zjutraj prebudila novorojena mladeniča, tedaj bi ne znala, kdo izmed njiju je oče in kdo sin — kajti oba bi bila očeta in sinova obenem, saj se je tvoje telo brez ostanka razdelilo v dve novi, popolnoma enoliko vredni bitji. In če bi se ta dva mladeniča, ko sta dorasla v zrela moža, množila na isti način, in bi se ta običaj razmnoževanja ohranil skozi sto in sto tisočletij — ali bi tedaj še mogel govoriti o tvoji umrljivosti? V milijarde bitij bi se bila v tem času razdelila tvoja oseba, in naj tudi stre tega ali onega nemila usoda, ti bi živel dalje v stotisočeri bitjih in stotisoč tvojih src bi plalo pod božjim nebóm. Ne staral bi se in moči bi ti ne pešale od dne do dne, saj bi se od časa do časa pomlajal v nova sveža bitja. Bil bi neumrljiv! —

Tak pa, kakršnega te je ustvarila priroda, moraš vkljub svojemu razumu in visoko razvitemu telesnemu ustroju podleči smrti, dočim mala, neznatna ameba, ki se niti ne zaveda življenja in ne hrepeni po neumrljivosti, ne pozna brezsrčne njene kose.

Toda ne samo ameba, tisoč in tisoč primitivnih živalskih vrst je še, ki se množe z deljenjem, in njim vsem je zagotovljena neumrljivost, dokler bo tekala naša zemlja v oživljajočem solnčnem soju in jo bo kril temnomodri zračni obok.

Eno skupno potezo pa imajo vsa ta neumrljiva bitja, vsa sestajajo namreč iz ene same stanice; in ravno na tej lastnosti sloni njih neumrljivost, kakor pojasnim pozneje.

Ni ga živega bitja od najglobljega morskega dna tja gori do sivih višin Himalaje, ki bi ne bilo zgrajeno iz stanic. Tvoje telo je cela mogočna država, broječa na milijone majhnih podanikov najmanjših življenskih enot ali stanic. Vsa živa bitja sestajajo iz njih;

više razviti organizmi jih štejejo na stotisoče, zato jih imenujemo mnogostaničarje (metazoa), najprimitivnejši pa reprezentirajo po eno samo stanico, zato se zovejo enostaničarji (protozoa). Iz socialne združitve enostaničarjev v mogočne skupine so nastale živalske države ali mnogostaničarji. Tako živalsko državo nam predstavlja tudi človeško telo. Tvoje življenje torej ni nič drugega kakor življenje brezbrojnih manjših živalc, stanic, ki so združene v čudapolno enoto človeškega organizma.

Enostaničarji¹⁾ so torej neumrljivi; enostaničarji, najprimitivnejše življenske oblike, pa so bila tudi ona bitja, ki so na pragu kambrijske formacije vzknila iz mrtve snovi. Ko se je torej rodilo življenje, ni nosilo v svojem bistvu smrtne kali, ampak bilo je neumrljivo.

V bistvu živih bitij samih torej ne leži zakon smrti.

Kajti ko se je v obliki enostaničarjev utelesilo na zemlji življenje, ni poznalo zakona smrti, in živa bitja se bila kakor pravcati plamteči kresovi, ki gore in svetijo, dokler jim donášaš hrane, in priroda jim je nudila in jim še nudi goriva v preobilici iz eonov v eone.

— — — V tej samotni, molčeči mlaki, ki jo obroblja od temnega gozda obdan travnik, se nama je odkrila velika zagonetka življenja in smrti. Vsaka njena kapljica ti kliče: „Življenje je najvišja postava prirode, nepremagljiv zakon je, ki se ne uklanja smrti. Glej, mirijade neumrljivih enostaničarjev žijejo v prostranem mojem kraljestvu! — Smrt pa je pokorna življenju; življenje samo jo je izumilo in si poklicalo to zvesto tovarišico, da mu streže na prostori življenski njivi.“

Toda, je li smrt res koristna družica življenja? — In če je smrt v resnici njegova dobrotnica in spešiteljica, kako da ni življenje raztegnilo njene oblasti tudi na enostaničarje, saj mu ni pretežavna in pretrda nobena pot, samo da ga vodi k večji mogočnosti in slavi? — Kako da se smrt pojavlja šele pri mnogostaničarjih?

Čuj! — že nama odgovarja drobna kapljica.

Lična zelena kroglica, trepetajoča z nebrojnimi biči, zopet plava pred nama; *Volvox globator* so jo krstili znanstveniki. Živalska državica, mnogostaničar, je ta organizem, saj je sestavljen iz mnogoštevilnih stanic. In kakor v veliki državi ne morejo vsi njeni člani biti enega in istega stanu, ampak si razdele med seboj različna dela, tako se tudi v živalski državi posamezni podaniki, posamezne

¹⁾ Prvi učenjak, ki je dokazal neumrljivost enostaničarjev, je bil zoolog August Weismann: *Über die Dauer des Lebens*, Jena 1882; *Über Leben und Tod*, Jena 1884.

stanice, posvetijo različnim namenom. Z biči obdarjene stanice skrbe za premikanje živalce, da si jadrajoč po vodi poišče zadostne hrane; med njimi pa zapaziš na eni strani rumenkaste, tenke, pšicam podobne in na drugi strani temnozeleno, kroglicam slične stanice, prve so njeno seme, slednje so njena jajčeca, obe vrsti pa služita kroglici v plojenje.

Kakor hitro dozori nežna živalca, se ji usejejo semena iz telesca; po bliskovo zlete drobne pšice proti okroglim jajčecem, globoko se zasade vanje in se spojijo z njimi. Tem potom oplojena jajčeca srkajo hlastno obilno hrano iz vodne kapijice, rastejo in rastejo, v vedno nove stanice se deleč, in ni še poteklo mnogo časa, ko so se iz oplojenih jajčec razvile nove mogočne države stanic — nove Volvox globator. Prvotna Volvox pa, ki je, rodivši semena in jajčeca, izpolnila življenju svojo dolžnost, nima nikakega življenjskega cilja več, brezpomembna in brezkoristna je za življenje. In če bi živela še dalje, bi odjedala hrano in prostor mlajšemu, čilejšemu, plodečemu se življenju; in če bi ji bila podeljena nesmrtnost enostaničarjev, tedaj bi postalo to onemoglo, za vsako pomlajenje nesposobno bitje v vedno oviro in nadlego novokalečemu življenju. —

In tu je življenje poklicalo smrt — in že je na mestu, da z urnim mahljajem pokosi dozorelo klasje, da tem svobodneje in lepše brste nove kali.

Ljubezen bo marsikdo nazval to žrtvovanje lastnega bitja novemu življenju, smrt je imenuješ ti, jaz pa je nazivljem življenje.

Ljubezen, smrt, življenje so si istovetni pojmi, ki se pretakajo eden v drugega.

Pri enostaničarjih pa je moralo življenje prepovedati smrti, dotekniti se neumrljivega njih telesa, saj je celo to telo, ki se z delitvijo vedno in vedno pomlaja v nova bitja, neprestana kal brstečega življenja. Zatirati kali novega, pomlajajočega se življenja pa ne pripušča priroda za nobeno ceno.

Živalske države, ki so nastale iz združenja enostaničarjev, so vsled kompliciranega svojega ustroja izgubile možnost, ploditi se z delitvijo, in posebne stanice so morale prevzeti to najvišjo nalogo vsakega živega bitja. S to uredbo pa so izgubile pravico do neumrljivosti.¹⁾ Kajti ko je žival, rodivši jajčeca in semena, iz-

¹⁾ Najnižji mnogostaničarji so ohranili še nekaj spomin, nekaj preostanek neumrljivosti enostaničnih svojih pradedov. Ako n. pr. razrežeš Volvox na deset ali več delcev, ti delci ne usahnejo, ampak se razvijejo, regenerirajo v deset novih popolnih bitij. Regeneracija je nekaj odsev neumrljivosti enostaničarjev.

polnila sveto svojo zadačo, ji ni na svetu več cilja in namena — in zato mora usahniti iz ljubezni do novega, čilejšega življenja. —

Lahen veter guba površino samotne mlake, in ko se poslavljajoč ozrem še enkrat nanjo, se mi zdi mogočnejša od besnečega oceana — prostran, nerazrešen svet je in nebroy živih bitij teka po njem in se raduje solnčnega sveta.

. . . Gozdna pot se izgublja v goščavi — plitev potok ji prišumlja od desne nasproti in se vije med nizkim grmičjem; dan je že zaspal za gorami in življenje po narodi pojenjuje v tiho noč. Nad bistrim potokom pa je ravnokar šele začelo živeti in vrveti. Pošasten ples se je dvignil s solnčnim zatonom nad vodami. Enodnevnic rajajo svoj ženitvanski in obenem mrtvaški raj. Kajti ko bo jutri prisijalo zgodnje solnce, je že minila burna ljubavna igra kakor sladke sanje, le bleda trupla na rosnih tleh še pričajo o odbegli sreči. S solnčnim zatonom so se izlevile enodnevnic, ob solnčnem vzhodu pa jih je že minilo življenje — urno je poplela smrt nepotrebni plevel, da tem prosteje diha življenje, ki se je spočelo sinoči v strastnem ženitvanskem plesu in ki tli v drobnih jajčkih, shranjenih v šumečem potoku. — — —

Košati gozd se je umaknil prostrani poljani; njive in travniki se bleste pred mano v solnčnem svitu in balzamskem vonju kot deviško telo. In sredi cvetočega polja stoji dolga vrsta življenja in vrvenja polnih panjev — kako prijetno mi je zvenelo vselej šustenje in bučanje iz teh delavnih živečih tovaren, v katerih se pretvarja ljubezen rastlin v sladki med, kadar sem stopil iz tihega gozdiča na te kipeče trate. Danes pa se je v panjih umaknilo šumeče delo grozovitemu klanju. Pred panji leže na tleh kar trumoma trupla preminulih samcev, in vedno nove žrtve tirajo razjarjene delavke in jih mečejo skozi nizka vratca. Kdo je vdihnil delavkam to sveto jezo, kdo je razdražil čebele do strahovitega poboja, saj so nam one vendar v vsakem oziru lep zgled sporazumnega socialnega delovanja, požrtvovalne ljubezni in edinosti? — — Bilo je življenje — ono je terjalo to strašno smrt vseh samcev v korist in procvit novega življenja.

Ko se je kraljica oplojena vrnila z ženitvanskega pleta, tedaj je bila naloga samcev izpolnjena. Zakaj naj bi živeli še nadalje ti brezdelni lenuhi, ki ne skrbe in se ne trudijo v prospah države, ampak ki samo odjedajo hrano neutrudnim delavkam in v ozkih celicah se prebujajočemu življenju? In velelo je življenje — in sveta jeza je vzkipela v miroljubnih živalcah; namerile so

bodalca, ki so sicer namenjena samo sovražniku, proti lastnim bratom ter so jih z brutalno silo izročile smrti. Kraljica pa počiva globoko v panju in cela država jo varuje, in ko se ji klanja in ji streže, se klanja in streže kalečemu življenju, ki je skrito v blagoslovljenem njenem telescu. Kakor oboroženi vitezi sveti Gral čuvajo delavke z ostrimi bodali mogočno kraljico, sveto življenje.

Toda tudi na kraljico preži gotova smrt; ko jo je po treh ali štirih letih minila rodovitnost, tedaj postane tudi njeno življenje prazna potrata prirode; in življenje se ne obotavlja in prikličje smrt tudi nad njo, ki mu je tako vdano in zvesto služila.

Rojstvo in smrt si v prirodi skoro vedno segata v roke: Volvox globator je poginila, rodivši novo življenje, enodnevnice so nenadoma usahnile, ko so po ženitvanskem plesu izlegle jajčeca, čebelesamci so po oploditvi izdahnile brutalne smrti in kraljica-čebela je umrla, ko je odslužila plojenju.

„Konec plojenja je začetek smrti!“ ta melodija se neštetokrat ponavlja od vrste do vrste.

Toda čuj! zopet prihaja šumenje od delavnega panja, in zdi se mi, kot da bi čul novo, mogočnejšo melodijo o življenju, o življenju, ki ne ugasne obenem z izčrpanjem plodilnih sil, ampak ki se razteza daleko preko plodilne dobe.

Brezspolne delavke, ki se ne plode in ne množe, nam pričajo o tej novi melodiji življenja. Zakaj jih ne pobere smrt, saj nima življenje od neplodnih bitij ničesar pričakovati? Življenje je zaukazalo smrti — in ona vdano počaka. Delavkam je izročena skrb za mladiče, one jih negujejo in rede in jim zidajo gorke celice, in zato jih poplača priroda ter počaka s smrtjo, dokler niso izvršile svoje naloge.

Skrb za novo življenje, za mladiče! Zopet nov motiv zadoni v simfonijo življenja in smrti.

Vse višje živalske vrste negujejo mladi zarod, skrbe zanj in ga poučujejo; in zato jim je podelila priroda daleč čez plodilno dobo segajoče življenje, da nemoteni lahko služijo vzvišenemu delu telesne — in pri tebi, človek, tudi umske — vzgoje.

V dolgosti tvojega življenja, ki ne jenja s tvojo plodovitostjo, te opominja priroda, da varuješ in neguješ neumrljive koščke svojega telesa, iz katerih ti je vzrasla nadepolna deca. V mikroskopskih drobcih svojega telesa si neumrljiv tudi ti, skrbi, da postaneš neumrljiv tudi v duhu in značaju, ki si ga vcepil svoji deci, da ga ponese od rodu do rodu!

Sledila sva čudapolnemu razvoju smrti: iz neumrljivih enostaničarjev so se razvile umrjoče živalske države, najprvo nizke oblike, ki so še ohranile nekak spomin na neumrljivost enostaničnih pradedov, potem višje vrste, v katerih je obledel tudi ta nejasni spomin, in slednjič ti, ki si tudi podvržen neizogibljivi smrti.

In ko sva stopala od mlake do potoka, od potoka do panja in odtoč do tebe, se nama je vedno jasneje odkrivala resnica: smrt je pokorna dekla življenja.

Bitje za bitjem žrtvuje življenju, darovala pa mu je tudi že cela plemena, cele živalske vrste. Okamenine v ogrodju naše zemlje ti dovolj jasno govore o ogromnem njenem delu. Tisoče in tisoče življenskih vrst je pokopala, da so na njih grobu lahko vzklila nova, popolnejša plemena.

Od poedinca se je raztegnila njena oblast na plemena.

Pride li morda dan, ko bo celo vesolje pokorila svoji oblasti in ko bo kosila njena kosa skozi vsemir, da bodo padali svetovi kakor zrelo klasje pod zvenečim srpom? Da, tudi vesoljstvo se bode zrušilo, da vstane iz njegovih razvalin kakor Fenis iz pepela popolnejši univerzum -- -- --

Tudi tebi se bo približala nekoč s hitrim korakom, in tedaj ne trepetaj pred njo, z radostjo pozdravi to cvetno hčerko prirode in poljubi jo v ljubezni do življenja -- saj smrt je življenje, je ljubezen! -- -- --

Aliquando . . .

Tam na poljani neskončni, skrivnostni,
tam je vse polno grobov --
tam pokopali nekoč so vse boli,
vso bedo zemeljskih rodov.

in opoldanske sape šumljajo
skozi narave tajnostni san . . .

A jaz moram do daljnih ciljev
preko grobov in neskončnih poljan.

Ah, kako težko je potovanje
k daljnim ciljem preko grobov . . .

Tiho, ah, tiho, da jih ne vzdramim --
bede, bolesti zemeljskih rodov.

Vekoslav Spindler.